

Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma: Türkiye'deki Uygulamaların Analizi*

Digitization and Digital Preservation in Memory Institutions: Analysis of the Practices in Turkey

Tolga ÇAKMAK** ve Bülent YILMAZ***

Öz

Bir toplumun yapısını ve varlığını gösteren bir unsur olarak kültürel miras, kültürel değerlerin ve ürünlerin kuşaklar arasında aktarılmasını temel alan bir kavramdır. Kavramın bu özelliği bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımını gerektirmektedir. Kültürel bellek kurumları olarak kütüphaneler, arşivler ve müzeler koleksiyonlarında bulundukları kültürel miras ürünlerini, bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak kullanıcılarına katma değerli hizmet niteliğiyle sunmaktadır. Bu hizmetlerden biri olan dijitalleştirme uygulamaları kütüphane, arşiv ve müzeler için birden çok konuda karar verme sürecini içermektedir. Çalışmada, Türkiye'de kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi ve dijital koruma uygulamalarında rol alan bellek kurumlarının bu uygulamalarının analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada, kültürel bellek kavramı ve kültürel bellek kurumları olarak kütüphane, arşiv ve müzelerden hareketle bu kurumlar tarafından gerçekleştirilen dijitalleştirme uygulamaları ve Türkiye'deki gelişmeler ele alınmıştır. Betimleme yönteminin kullanıldığı çalışmada, alanyazın, dijitalleştirme ve dijital koruma modelleri ve uygulamalarından ve araştırma modelinden yararlanılarak geliştirilen değerlendirme aracıyla, Türkiye'de dijitalleştirme uygulamaları gerçekleştiren 14 kurum, SPSS 21 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde kurumların dijitalleştirme uygulamalarında güncel durum analizleri, planlama, uygulama belirlene ve sonuçlandırma ve sürdürülebilirlikle ilgili konularda eksikliklerinin olduğu saptanmıştır. Sonuç bölümünde ise, bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili konuları içeren politikalara ve sürdürülebilirlik özelliğine sahip programlara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültürel bellek kurumları; kültürel miras; dijitalleştirme; dijitalleştirme politikaları; Türkiye.

* Bu makale, Tolga Çakmak'ın (Çakmak, 2016) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında hazırladığı doktora tezine dayandırılmıştır.

** Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, tcakmak@hacettepe.edu.tr

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, byilmaz@hacettepe.edu.tr

Abstract

Cultural heritage as an indicator that shows the existence and the structure of a society, is a concept that fundamentally based on the transmission of cultural values and objects among the generations. This feature of the concept requires effective use of information and communication technologies (ICT). Libraries, archives and museums are cultural institutions that efficiently use ICT in order to provide value added services for their users. As one of these services, digitization practices contain many decision making processes for libraries, archives and museums. This study aims to analyze the practices of Turkish memory institutions having responsibilities for the issues related to digitization and digital preservation of cultural heritage objects. In this regard, this study conceptually discusses cultural heritage and libraries, archives and museums as cultural memory institutions and their digitization attempts in context of the developments in Turkey. In the light of description method obtained by SPSS Statistics 21 software, 14 cultural memory institutions contributing to digitization practices in Turkey were surveyed via a research instrument which was developed according to literature review, digitization and digital preservation approaches, and models and research model. Results reflect that there are some insufficiencies related to current situation analysis, planning and decision making phases and finalizing digitization projects. Results reflect that there is a need not only for sustainable digitization programmes but also for institutional digitization and digital preservation policies in analyzed memory institutions.

Keywords: *Cultural memory institutions; cultural heiritage; digitization; digitization policies; Turkey.*

Giriş

Toplumlar sahip oldukları olanaklar ve içinde buldukları koşullar çerçevesinde kendi kültürel değerlerini ve ürünlerini oluşturmakta, ürettikleri ürün ve değerlere yönelik bilgi kaynaklarıyla da varlıklarını sosyal, kültürel, siyasal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda kalıcılaştırmaktadır. Söz konusu değer ve ürünlerin hem toplumsal bellek hem de toplumun geçmişini yansıtan bir güç olarak görülmesiyle bu ürün ve değerlerin yönetimi (tespit etme, koruma, erişime sunma ve sürdürülebilirlik gibi) önemli bir sürece dönüşmektedir. Bu doğrultuda kültürel mirasın korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemeler geliştirilmiş, 2000'li yıllardan itibaren de Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi kurumlar tarafından konuyla ilgili çalışmalara odaklanılmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005, s. 20).

Kütüphaneler, arşivler ve müzeler; kültürel mirasın yönetimi süreçleri gibi önemli işlevlere sahip kurumlardır. Özellikle, bilgi nesnelерinin toplanması, düzenlenmesi ve erişilmesiyle ilgili uygulamalar bu kurumları toplumun kültürel birikiminden sorumlu bellek kurumları haline getirmektedir. Bu bağlamda, kültürel miras ürünlerinin sürekliliğinin sağlanabilmesi için kütüphane, arşiv ve müzelerde disiplinlerarası iş birliklerinin geliştirildiği, konservasyon (koruma), dijitalleştirme ve dijital koleksiyonlar gibi birimlerin oluşturulduğu görülmektedir.

Kültürel bellek kurumları olarak ifade edebileceğimiz kütüphaneler, arşivler ve müzeler, koleksiyonlarındaki kültürel miras ürünlerini yönetebilmek ve kullanıcı beklentilerine cevap verebilmek için özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren dijitalleştirme, dijital koruma ve teknolojik altyapı olanaklarını geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmaya başlamışlardır (Astle ve Muir, 2002). Ancak söz konusu girişimlerde kurumsal farklılıkların yanı sıra ülkeler arasında da farklılıkların olduğu görülmektedir. Türkiye'deki kültürel miras ürünlerine ilişkin gerçekleştirilen yönetsel uygulamalarda, koruma süreçlerinin öne çıktığı belirtilmektedir. (Bilgi, 2010; Çakmak ve Yılmaz, 2012b).

Kültürel miras yönetimi bakımından birçok uluslararası anlaşmada yer alan Türkiye'de de çeşitli Avrupa Birliği projeleriyle (AccessIT, LoCloud, INDICATE, RICHES gibi) ve ulusal girişimlerle dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları konusunda çalışmalar yapılmaktadır (Atılğan, 2001; Bilgi, 2010; Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010; Çakmak ve Yılmaz, 2012a). Diğer taraftan konunun yasal ve idari sınırları kültürel miras bağlamında Anayasa maddeleriyle çizilirken (63. Madde¹), dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerekliliği kalkınma planları, bilgi toplumu stratejileri ve hükümet eylem planlarında giderek daha belirgin ifadelerle belirtilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki bellek kurumlarının kültürel mirasın yönetiminde gerçekleştirdikleri dijitalleştirme uygulamaları alanyazına bağlı olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki kültürel mirasın dijitalleştirilmesine önemli ölçüde katkı sağlayan kurumların genel durumları alanyazın, dijitalleştirme ve dijital koruma modelleri ile uygulamalardan ve araştırma modelinden hareketle geliştirilen değerlendirme aracıyla (anket) betimlenmekte ve bu kurumların dijitalleştirme uygulamalarına yönelik önerilere yer verilmektedir.

Kültürel Bellek ve Bellek Kurumu Olarak Kütüphane, Arşiv ve Müzeler

Kültürel bellek (cultural memory) konuyla ilgili alanyazında oldukça geniş ölçekte ele alınmış bir kavramdır. Kavram genel olarak bir durumdan diğerine veya bir kuşaktan diğerine aktarılabilen, dışallaşmış, nesnelleşmiş ve belirli bir formda depolanmış bir çeşit yapı olarak görülmektedir (Assman, 2008, s. 110-111). Kültürel bellek, aynı zamanda, insan belleğinin dışsal bir boyutu ve geçmişe yönlendirme işlevi olan bir kavramdır (Assmann, 1992, s. 19; Jonker, 1995, s. 30; Depeli, 2010). Son dönemde disiplinler arası bir kavram olarak öne çıkan kültürel bellek, tarih, sosyoloji, sanat, edebiyat, psikoloji, felsefe, bilgin bilim ve medya çalışmaları gibi birçok alanda ele alınmıştır (Erl, 2008, s.1). Kültürel belleğin açıklanmasında toplumla etkileşim ve toplumsal süreçler ön plandadır. Bu doğrultuda toplumsal etkileşim sonucunda ortaya çıkan deneyim ve davranışlarla,

1 Anayasanın 63. Maddesi Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması başlığını taşımaktadır. Bu madde kapsamında "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır." ifadesiyle söz konusu varlıkların korunmasındaki sorumluluklar vurgulanmaktadır (Tarih, 1982).

bu davranış ve deneyimlerin kuşaklar arasında aktararak tekrarlanması, kültürel belleğin temelini oluşturmaktadır (Assman ve Czaplicka, 1995, s. 129; Bikmen, 2013, s.23-24). Söz konusu davranışların ve deneyimlerin kalıcılığının sağlanması ise Assman ve Czaplicka (1995, s. 129) tarafından “bellek işaretleri” olarak ifade edilen kültürel formasyon (metinler, görüntüler, şiirler, arkeolojik nesnelere, anıtlar vb.) ve kurumsal iletişim (anlatımlar, gözlemler ve uygulamalar) unsurlarıyla mümkün olmaktadır. Kültürel belleğe yönelik bu yorum kütüphane, arşiv ve müzelerin kültürel belleğin sürdürülebilirliği ve kuşaklar arasında taşınmasındaki rollerini yansıtmaları açısından dikkat çekmektedir (Dalbello, 2004, s.267; Valm, 2007; Manžuch, 2009)

Konuyla bağlantılı bir diğer kavram olan “bellek kurumu” ise toplumsal bilginin depolandığı, düzenlendiği ve erişim için kullanıma sunulduğu platformların yaşatımından ve sürekliliğinin sağlanmasından sorumlu olan kurumlardır (Hjerppe, 1994, s. 1). Bu çerçevede, kavram kapsamında kütüphaneler, arşivler, müzeler gibi kurumların yanı sıra galeriler, heykeller, anıtlar, tarihi sit alanları, zoolojik ve botanik bahçeler gibi yapılar da bellek kurumu kavramının kapsamında yer almaktadır. Bellek kurumu kapsayıcı bir terim olarak kütüphanecilik ve bilginin alanında kütüphane, arşiv, müze ve galeriler için kullanılmaktadır (Hjørland, 2000, s. 28).

Bellek kurumu kavramı Avrupa Birliği programlarında 1990’lı yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. Kavram daha sonra Avrupa Birliği’nin stratejik amaçlarının temel bileşenlerinden birisi haline gelmiştir (Manžuch ve Knoll, 2005). Konu kapsamında kurumların sektör ve yapılarına yönelik olarak Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan sınıflamada bellek kurumu kapsamında kütüphane, arşiv ve müzeler yer almıştır (Manžuch, 2009). Bu kapsamda kütüphane, arşiv ve müzelerin hem bilgi yönetimi hem de kültürel belleğe yönelik süreçleri bir bütün olarak yöneten kurumlar olduklarını söyleyebiliriz. Diğer yandan, bellek kurumu kavramı kapsam olarak teknolojik gelişmelerden etkilenen bir yapıdadır. Bu bağlamda dijital kütüphaneler, dijital arşivler, dijital kütüphane sağlayıcıları ve veri derleyicileri (data aggregators) gibi kurumlar da bellek kurumu olarak nitelendirilmektedir (Memory Institution, 2013). Bu doğrultuda kültürel bellek kurumlarının yaptıkları disiplinler arası çalışmalarla görünürlüklerinin arttığı, kültürel bellek kurumu algısına yönelik önemli katkıların sağlandığı ve bu kurumların geleneksel rollerinin değişerek daha çok teknolojiyle bütünleşen bir yapıya dönüştüğü belirtilmektedir (Manžuch, 2009).

Hem bellek hem de kültürel bellek kurumu kavramları değerlendirildiğinde kütüphane, arşiv ve müzelerin toplumun gelişiminde merkezi bir role sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu kurumlar bilgi toplumlarının gelişiminde de destekleyici rol üstlenmektedir (Valm, 2007). Kültürel bellek kurumları olarak kütüphane, arşiv ve müzeler toplumun yaşayışının ve deneyimlerinin (kimliğinin) temsil edilmesi ve şekillenmesi, toplumun ürettiği ürünlerin düzenlenmesi ve depolanması, kültürel ürünlerin toplumla etkileşiminin sağlanması ve toplumsal etkileşimin sürdürülebilirliğine yönelik sorumluluk ile işlevlere sahiptir.

Kültürel Miras Ürünlerinin Dijitalleştirilmesi

Bellek kurumları tarafından kültürel mirasa yönelik projeler incelendiğinde, toplumun kültürel ürünlerinin görünürlüğünün sağlanması açısından önemli adımların atıldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda bellek kurumları hem geçmişte üretilmiş ürünleri toplum tarafından kullanılabilir formatta sunmaya yönelik çözümler üretmekte hem de teknolojik olanaklardan hızlı bir şekilde yararlanarak yeni kaynakların kullanımı için hizmetler geliştirmektedir. Bu kapsamda bellek kurumlarının toplumsal sorumluluk ve işlevlerini yerine getirmelerinde öne çıkan çalışmalardan birisi de dijitalleştirme değildir. Bellek kurumlarıyla bütünleşik süreçler olarak görülen dijitalleştirme farklı bakış açılarıyla açıklanmıştır (Çakmak ve Yılmaz, 2012a, s. 421-422). Bu bakış açılarının genelinde, dijitalleştirme, bellek kurumlarındaki ürünlerin teknoloji ile birlikte çeşitlenen ortamlardaki sürekliliğinin sağlanmasına yönelik süreçleri temsil etmektedir.

Bilinen ilk kullanımı 1953 yılı olarak belirtilen dijitalleştirme kavramının öncelikli kültürel miras ürünleriyle ilgili bir koruma stratejisi olup olmadığı üzerinde durulmuş ve sonuçta dijitalleştirme süreçlerinde erişimin genişletilmesi ile uzun süreli koruma arasında bir dengenin olduğu anlaşılmıştır (Matusiak ve Johnston, 2012, s. 1173; Digitize, 2013). Dijitalleştirme uygulamaları bellek kurumları için kültürel değere sahip bilgi nesnelere erişimin artırılması açısından önem taşımaktadır. Söz konusu uygulamalar bir pazarlama stratejisi olarak da hizmet sunumu ve tasarımı süreçlerinde değerlendirilebilmektedir (Smith, 2006, s. 3).

Bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarına yönelmelerinde bu kurumların koleksiyonlarında yer alan toplumsal ürünlere erişimin en uygun olanaklarla zamandan ve mekândan bağımsız bir hale getirilmesi, söz konusu ürünlerin korunması ve dağıtımı yer almaktadır. Bu kapsamda, bellek kurumları dijitalleştirme uygulamalarına yönelik yatırımlarını 1990'lı yıllardan itibaren artırmaya başlamıştır (Astle ve Muir, 2002; Manžuch, 2009). Bu uygulamalar kurumların sahip oldukları koleksiyonları belirli özelliklerine göre bölümlenmesi ya da bütün koleksiyonun bir bütün olarak dijitalleştirilmesi şeklinde olabilmektedir. Diğer yandan bellek kurumları sahip oldukları olanaklar doğrultusunda (koleksiyon, fiziksel mekân, mali olanaklar, altyapı ve insan kaynakları gibi) kendileri (in-house) ya da dış kaynaklanma (outsourcing) yoluyla da bu çalışmaları yapabilmektedir. Ayrıca, ulusal ve uluslararası projeler de bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamaları için önemli olanaklar sunabilmektedir. Bellek kurumlarının genellikle projelerle gerçekleştirdikleri dijitalleştirme uygulamalarında kitap türü materyallerin yanı sıra el yazmaları, haritalar, gazeteler, sesler, arkeolojik nesnelere gibi bellek işaretlerini, bir başka ifadeyle bilgi nesnelere kullandıkları görülmektedir (Liu, 2004; Van Garderen, 2007). Ek olarak, somut olmayan (sözlü tarih çalışmaları, yok olmak üzere olan dillerin ve seslerin kayıt altına alınması gibi) kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesi gibi uygulamaların da bellek kurumlarında gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Dijitalleştirme uygulamalarının gerçekleştirilmesi bellek kurumları için kullanılacak standartların, tekniklerin, ekipman ve donanımın belirlenmesi gibi bir dizi karar verme adımını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, dijitalleştirme uygulamalarının öncelikle iyi bir planlama ve tanımlama çalışmasını gerektirdiği belirtilmektedir (Kaiku ve Puipui, 2012, s. 434). Bu konuyla bağlantılı olarak IFLA (International Federation of Library Associations – Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu) gibi kuruluşlar tarafından bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarında yapmaları gereken işlemleri içeren rehberler yayınlanmaktadır (International Federation of Library Associations [IFLA], 2002; 2015). Bu rehberlerin konuyu hem genel boyutta hem de bilgi nesnesinin türüne göre (gazeteler, yazma ve nadir eserler gibi) ele aldığı ve buradan hareketle diğer karar verme adımlarıyla ilgili yönlendirmelerde bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu durum da kültürel belleği temsil eden nesnelerin türlerinin dijitalleştirme süreçlerini etkileyen bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Nesne türünün yanı sıra mali olanaklar, teknik altyapı, insan gücü ve hizmet verilen kullanıcı grubu ise bu süreçte etki eden diğer unsurlar olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan bellek kurumlarına yönelik olarak otorite kurumlar tarafından yol gösterici rehberlerin hazırlanması dijitalleştirme uygulamalarının belirli bir standarda, plana ve iş akışına göre yürütülmesi gerektiği şeklinde de yorumlanabilir. Bu çerçevede dijital ortama aktarılacak nesnelere için gerekli stratejik planlamaların yapılmaması da elde edilecek çıktılarının başarısını ve kalitesini etkileyebilmektedir (Granger, 2000).

Bellek kurumlarının dijitalleştirme uygulamalarının temelinde kültürel değer taşıyan nesnelerin korunması ve erişilebilirliğinin sağlanması amaçları yer almaktadır (IFLA, 2002; Ministry, 2006). Bu amaçlardan hangisinin öncelikli olduğu ise sahip olunan koleksiyonunun niteliği, kurumsal yapı ve politikalara göre çeşitlenebilmektedir. Ayrıca, dijitalleştirme uygulamaları eğitim ve araştırma olanaklarının hızlandırılması, kurumlar arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi, ekonomik kazanç sağlama ve altyapı geliştirme gibi amaçlar için de tercih edilmektedir (Deegan ve Tanner, 2002, s. 32-33; IFLA, 2002; Ministry, 2006; Başıç, Hasenay ve Krtaliç, 2010).

Bellek kurumları, fiziksel ortamın zarar görmeye elverişli yapısı ve nesnenin kopyalandığında tahribata uğraması gibi risklerin önüne geçmek ve dijital ortamın sağlamış olduğu avantajlardan faydalanmak amacıyla da dijitalleştirme uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Bu avantajlar, nesnelerin:

- Birden çok şekilde depolanabilmesi, sıkıştırılabilmesi ve dağıtılması,
- Orijinal dosyaya zarar vermeden kopyalanabilmesi,
- Analog materyallere göre daha kolay bir şekilde veya makinece dizinlenebilmesi,
- Diğer veri kaynaklarıyla ilişkilendirilebilmesi, birleştirilebilmesi ve kolay işlenebilmesidir (Hughes, 2004; Valm, 2007).

Dijitalleştirme uygulamaları, bellek kurumlarının sundukları hizmetlerde teknolojiyi bir katma değer olarak kullandıklarını gösteren girişimlerden biridir. Bu doğrultuda koleksiyonun çevrimiçi kullanımına yönelik olanaklarla geliştirilmesi, yeni hizmetlerin tasarlanması, koleksiyonun bulunduğu formatların genişletilmesi; koleksiyonla ilgili bazı hizmet ve giderlerde tasarrufların sağlanması dijitalleştirme uygulamalarıyla mümkün olmaktadır. (Deegan ve Tanner, 2002, s. 32-33; Hughes, 2004; Vancouver Declaration, 2012). Daha açık bir ifadeyle dijitalleştirme uygulamalarının bellek kurumlarına sağlayacağı katma değerler şunlardır:

- Bilimsel iletişimin yeni biçimlerinin ve metin tabanlı analizlere yönelik yeni uygulamaların daha önce basılı ortamda bulunan bilgi kaynakları için olanaklı hale getirilmesi,
- Kaynaklar için yeni tanımlama alanlarının oluşturulmasına, bibliyografik künyelerle ilişkilendirmelerin gerçekleştirilmesi ve üstveri geliştirme süreçleri ile koleksiyonun entelektüel anlamda denetiminin geliştirilmesi,
- Bilgi kaynaklarının farklı merkezlerde ve farklı platformlarda bulunan diğer bilgi kaynaklarıyla eşleştirilebilmesi,
- Farklı sistemlerde yer alan kaynakları bir araya getiren yeni platformların geliştirilmesi ve yeni web teknolojilerini içeren sanal koleksiyonların ortaya çıkması (United Nations, 2009, s. 4; University of California, Los Angeles [UCLA] Library, 2013).

Sıralanan kazanımlara ek olarak dijitalleştirme uygulamaları materyallerin daha fazla kullanılmasına olanak tanıyarak ilgili kuruma duyulan itibarı da artırmaktadır (Kalms, 2012; Odabaş, 2013).

Dijitalleştirme uygulamalarının temel amaçlarından biri olan korumaya yönelik kazanımlar, yalnızca bilgi nesnesinin orijinalinin korunması ile sınırlı değildir. Bu konudaki uzun vadeli kazanımlar bilgi sistemindeki ciddi değişiklikler, içeriğin başka bir sisteme aktarılması, içeriğin üretiminde özgün kopyanın kullanımının sonlandırılması ve içeriği korumak için gereken kapasitenin dolması gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır (Ministry, 2006).

Dijitalleştirme uygulamalarının birbirini etkileyebilecek düzeyde birçok konuda karar vermeyi gerektirmesi bellek kurumlarında bu uygulamaların gerçekleştirilmesinde çeşitli sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Alanyazında bu sorunların betimlenmesine yönelik çalışmalar öne çıkmaktadır. Buna göre, dijitalleştirme uygulamalarında genel olarak, politika eksikliği, yöneticilerin farkındalık eksikliği, proje yönetimi, koordinasyon sorunları, materyal seçimi, bütçeleme, yasal konular, üstveri oluşturma, karşılıklı işlerlik ve korumaya yönelik sorunların yaşandığı vurgulanmıştır (Wamukoya ve Mutula, 2005; Lopatin, 2006). Ayrıca IFLA, ICA (International Council on Archives - Uluslararası Arşiv Konseyi) ve UNESCO (United Nations Educational, Scientific

and Cultural Organization - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından oluşturulan dijitalleştirme projeleri rehberinde, dijitalleştirme uygulamalarında sorun olabilecek noktalar aşağıdaki gibidir (IFLA, 2002):

1. *Yönetmel süreçler:* Dijitalleştirme sürecinin projelendirilmesi, bütçe tahminleri, dijitalleştirme döngüsünün ve iş akışının yönetimi.
2. *Yasal ve idari süreçler:* Dijitalleştirme uygulamalarına yönelik karar vericilerin ve üst yönetimin farkındalık düzeyi, dijitalleştirilen materyallere yönelik telif haklarının, entelektüel mülkiyet haklarının ve yasal uygulamaların değerlendirilmesi,
3. *Teknik gereklilikler ve yapılandırma süreçleri:* Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi için teknik donanım ve ekipmanların belirlenmesi, çözünürlük, görüntü kalitesine yönelik standartların belirlenmesi, kalite kontrol süreçlerinin gerçekleştirilmesi, koleksiyon yönetimine yönelik uygulamalar ve dijitalleştirilmiş kaynakların tanımlanması,
4. *Dijitalleştirme yapılacak kaynakların belirlenmesi:* Dijitalleştirmenin neden yapılacağı ve ulaşılabilecek amaçların ortaya konulması, dijitalleştirme süreçlerinde kullanılacak materyallere ilişkin seçim kriterlerinin kaynağın içeriği, durumu ve talep konularını içerecek şekilde oluşturulması,
5. *Bütçeleme:* Dijitalleştirme çalışmasına yönelik olarak bütçe olanaklarının ve dijitalleştirme sürecinde harcama yapılacak çalışmaların tespit edilmesi,
6. *İnsan kaynaklarına yönelik planlamalar:* Değişim yönetimi, dijitalleştirme süreçlerinde yer alacak insan gücüne yönelik planlamaların yapılması,
7. *Web arayüzlerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği:* Dijitalleştirilen materyalleri kullanıcılara sunmak için uygun platformların geliştirilmesi, dosya yapıları ve erişim yönetimi gibi konularındaki iş akışının netleştirilmesi,
8. *Dijital içeriğin korunması:* Koruma stratejilerine karar verilmesi, koruma sürecinde teknoloji eskimesi ve teknik destek gibi konulara yönelik önlemlerin neler olacağına yönelik çalışmaların yapılması, uluslararası standartların kullanılması.

Dijitalleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunları betimleyen çalışmalar ve rehberlerdeki yönlendirmeler incelendiğinde bellek kurumları açısından dijitalleştirmenin başlangıcından sonuna kadar hemen hemen her süreçte sorunların yaşanabileceği anlaşılmaktadır. Karşılaşılan sorunlar aynı zamanda dijitalleştirme iş akışını, bu akışın karmaşıklık düzeyini ve dijitalleştirme uygulamalarında karar verme süreçlerinin önemini göstermektedir. Diğer taraftan dijitalleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların belirli bir noktada yoğunlaşmak yerine sürecin her aşamasına yansımalarının temelinde idari, mali, teknik, koleksiyon ve insan kaynakları gibi kurumsal kaynakların niteliği ve deneyimler yer almaktadır. Bu nedenle de bazı kurumlarda konuyla ilgili karar vericilerin farkındalıklarının oluşturulması gibi başlangıç düzeyinde

karşılaşılabilecek sorunlar yaşanabilirken, bazı kurumlarda sürecin teknik ayrıntılarıyla ilgili sorunlar daha yoğun olarak görülebilmektedir.

Türkiye’de Kültürel Miras Ürünlerinin Dijitalleştirilmesi Uygulamaları ve Politikalar

Türkiye’de kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesine yönelik ilk girişimler 1970’li yıllarda yürütülen yazma eserlerin bibliyografik künyelerinin oluşturulmasına ve bu eserlerin dijital ortama aktarılmasına yönelik projelerdir (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2010; Millî Kütüphane, 2011a). Buna ek olarak Ankara Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan yazmaların kataloglanması ve dijitalleştirilmesi projesi ve Millî Kütüphanede bulunan 25.200 cilt el yazmasının dijital ortama aktarılması gibi çalışmalar Türkiye’deki ilk girişimler arasında yer almaktadır (Atılğan, 2001; Millî Kütüphane, 2011b). İlk girişimlerin dışında koleksiyonlarında yazma eser bulunduran kütüphane, müze ve arşivlerde de dijitalleştirme çalışmalarının yapıldığı ve Türkiye’deki bellek kurumları tarafından dijitalleştirme uygulamalarının giderek yaygınlaştığı dikkati çekmektedir. Kurumsal boyutta kimlikleme ve dijitalleştirme çalışmalarının dışında uluslararası projelerle de Türkiye’deki kültürel miras ürünlerinin uluslararası platformlarda temsil edilmesine yönelik çalışmalar da yapılmıştır.

Türkiye’de kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesine yönelik uygulamalarda yasal ve teknik boyutlar da ayrıca önem taşımaktadır. Bu doğrultuda 2000’li yılların başlarında Türkiye’de konuyla ilgili yasal ve teknik çalışmaların dağınık bir yapıda olduğu, sistematik ve ortak hareket etmeyi sağlayacak mekanizmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Küçük ve Alır, 2003, s. 354). Kültürel mirasın yönetimiyle ilgili yasal düzenlemelerde ise Anayasanın 63. maddesi öne çıkmaktadır (Tarih, 1982). Bu madde kapsam olarak kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerekliliklere yer vermektedir. Ayrıca 2003 yılında çıkarılan 4848 ve 2863 sayılı kanunlarla kültür varlıklarının yönetimiyle ilgili sorumluluklar T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na verilmiştir (Kültür Bakanlığı, 2003a; 2003b). 2007 yılında kanun taslağı olarak görüşülen Millî Arşiv Kanunu da kültürel miras ürünleri konusunda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün görev ve sorumluluklarını tanımlaması açısından öne çıkmaktadır (Millî Arşiv Kanunu Tasarısı, t.y.). Daha önce taslak olarak görüşülen Millî Arşiv Kanunu’nun 64. Hükümet Eylem Planı’na dâhil edilmesi Türkiye’deki uygulamalar açısından önemli bir gelişmedir (T. C. Başbakanlık, 2015). Buna göre Türkiye’de 2006-2010 yılları arası dönemi kapsayan *Bilgi Toplumu Stratejisi ve Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı*’nda, dijital bilgi ve kültürel miras konularına yönelik dolaylı ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede *Strateji*’de sosyal dönüşüm kapsamında yüksek motivasyon ve zengin içerik başlığı altında bilgi ve iletişim teknolojilerinden kültür mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında faydalanılacağı vurgusu yapılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006a). *Bilgi Toplumu Stratejisi* çerçevesinde yayımlanan bir diğer belge olan *Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı*’nda ise dijital bilgi ve kültürel miras konusunda Türkiye Kültür

Portali'nin oluşturulması ve kültürel ürünlerle kullanıcıların etkileşiminin artırılması konularına yer verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006b). Bu çerçevede, söz konusu belgelerde ele alınan kültürel miras yönetimine yönelik konuların altyapıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

2014-2018 *Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (Taslak)* başlıklı çalışmada diğer eylem planı ve stratejiden farklı olarak dijitalleştirme konusuna doğrudan değinen eylemlere yer verilmiştir. Planda dijitalleştirme ile ilgili çalışmaların 2014-2017 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık, YÖK (Yükseköğretim Kurulu), TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu), TSE (Türk Standartları Enstitüsü), Üniversiteler, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK'ler) iş birliğinde yapılması öngörülmektedir. Bu noktada Türkiye'de 2014-2017 yılları arasında;

- Materyal çeşitliliği göz önüne alınarak dijitalleştirme standartlarının belirlenmesi,
- Dijitalleştirilen materyallere yönelik erişimi artırmak için gerekli çalışmaların yapılması,
- Dijitalleştirme standartlarının belirlenmesinde kamu kurumları arasında iş birliğinin sağlanmasına yönelik olarak koordinasyonu sağlayacak mekanizmaların oluşturulması,
- Konuyla ilgili altyapı olanaklarının donanım ve yazılım olarak geliştirilmesi ve toplu katalogların oluşturulması,
- Araştırma ve makalelerin açık bir şekilde sunumunun sağlanması için ulusal ve kurumsal düzeyde açık erişim politikalarının geliştirilmesi,
- Geliştirilen uygulamalara yönelik tanıtım etkinliklerinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 155-157).

Yukarıda ayrıntıları verilen Plan Taslağı, 2015 yılında güncellenerek *2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı* adıyla yayımlanmıştır. Bu plan içerisinde 50. Eylem Maddesi olan Kültürel ve Bilimsel Nitelikte Sayısal Bilgiye Açık Erişimin Sağlanması başlığı altında sıralanan çalışmaların 2015-2017 yılları arasında yapılması planlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. 133-134). *Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı*'nda yer alan ifadelerin yanı sıra dijitalleştirme süreçlerini dolaylı yoldan kapsayacak ifadelerin; T. C. Kalkınma Bakanlığı'nın beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu kalkınma planlarında yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda dijitalleştirmeye yönelik ifadelere kültür varlıklarının belirlenmesi, tanıtımı, konuyla ilgili eğitimlerin verilmesi ve elektronik ortama aktarılması boyutunda değinilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak 2017 yılında gerçekleştirilen III. Milli Arşiv Şûrası kapsamında kültür politikası, ekonomisi, diplomasisi ve kültür varlıkları gibi konularda komisyon raporlarının oluşturulduğu dikkati çekmektedir (III. Milli Arşiv Şûrası, 2017).

Türkiye’de dijitalleştirme politikaları kapsamında ele alınabilecek politika belgelerinde kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve milli değerlerin korunması, kültür varlıklarının yaşatılması ve eğitim ve araştırma konularının ele alındığı görülmektedir. Diğer yandan, kalkınma planlarının kurumları kültürel gelişme bağlamında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu bilgi ve iletişim teknolojilerin kullanımında ise dijitalleştirme uygulamaları temel bir bileşen olarak nitelendirilebilir. Bilgi Toplumu Stratejisi ve özellikle eylem planlarında dijitalleştirme daha somut olarak ortaya koyulmakta, 2014 yılından itibaren yapılan yayınlarda konunun önemi daha yoğun bir biçimde vurgulanmaktadır. Türkiye’de kültürel ürünlerin dijitalleştirilmesine etki edebilecek standartlar incelendiğinde de konuyla ilgili olarak *TS13298 Elektronik Belge Yönetimi Standardı*’na karşımıza çıkmaktadır (TS 13298, 2015). Kurum ve kuruluşlardaki belge yönetimi ve dijital arşiv uygulamalarını odağına alan bu standardın doğrudan olmasa da dolaylı olarak kültürel değer taşıyan ürünlerin dijitalleştirilmesini etkileyeceğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmada, Türkiye’de bellek kurumlarının geniş ölçekte yürüttükleri dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik süreçlerin betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeyi ve mevcut durumları, koşulları ve özellikleri olduğu gibi açıklamayı öne çıkaran betimleme yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2005, s. 157).

Araştırmanın Soruları, Hipotezi ve Sınırlılıkları

Dijitalleştirme ve dijital koruma konusundaki girişimler ve yenilikler bellek kurumlarının konuyla ilgili yaklaşımlar ve stratejiler geliştirmelerini gerektirmiştir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili çalışmalar ve projeler gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın soruları şu şekilde belirlenmiştir:

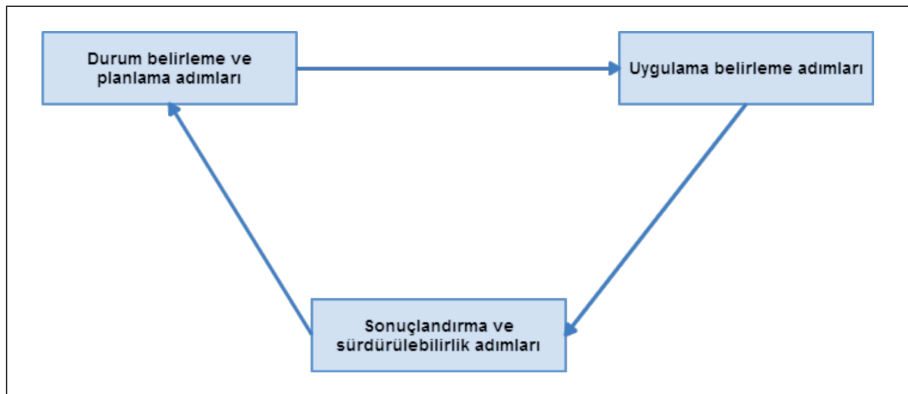
- Türkiye’de bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının işleyişi nasıldır?
- Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında karşılaşılan sorunların kaynakları nelerdir?
- Bellek kurumlarının gerçekleştirdikleri dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik yaklaşımları nedir?

Yukarıda yer alan araştırma soruları bağlamında araştırmanın hipotezi, “Türkiye’de kültürel mirasın dijitalleştirilmesine büyük ölçekte katkı sağlamış ve yayımlanmış bilgi politikası belgeleri olarak da kabul edilen strateji ve eylem planlarında, kültürel miras ürünlerinin yönetimi kapsamında sorumluluğu olduğu ifade edilen kurumlara bağlı bellek kurumlarındaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında zaman zaman

sürdürülebilirlik gösterecek yaklaşımların dışına çıkmaktadır” şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda bellek kurumlarının uygulamaları, alanyazındaki çalışmalar, dijitalleştirme ve dijital koruma modelleri, uygulamalar ve araştırma modeli doğrultusunda geliştirilen değerlendirme aracıyla saptanarak mevcut durum ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca, bellek kurumlarının yalnızca koleksiyonlarında bulunan kültürel miras ürünlerine (yazma eser, harita, arkeolojik nesne gibi) yönelik dijitalleştirme çalışmalarının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda belge yönetimi çerçevesinde gerçekleştirilen dijitalleştirme çalışmaları (yazışmalar ve kurumların günlük iş süreçlerinde dijital ortama aktardıkları belgeler ve bunların yönetimine dönük uygulamalar gibi) bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırma Modeli

Belirlenen araştırma sorularına yanıt bulabilmek için araştırmada, bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki süreçlerine yönelik iki düzeyden oluşan bir araştırma modeli geliştirilmiştir. Bu modelin geliştirilmesi aşamasında alanyazındaki dijitalleştirme rehberleri (IFLA Kamu Erişimine Açık Koleksiyonlar ve Kaynaklar için Dijitalleştirme Projeleri Rehberi gibi) ve dijital koruma uygulamalarına yönelik olarak geliştirilmiş modellerden (Açık Arşiv Bilgi Sistemi Referans Modeli, Jisc Dijital Koruma Stratejileri Basitleştirilmiş Modeli, Dijital Koruma Merkezi Dijital Koruma Yaşam Döngüsü gibi) yararlanılmıştır (IFLA, 2002; Beaegrie, 2004; Consultative Committee for Space Data Systems [CCSDS], 2012; Digital Curation Center [DCC], 2014). Araştırmada bellek kurumlarının kültürel miras ürünlerine yönelik dijitalleştirme çalışmaları üç temel bileşenle modellenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına yönelik temel bileşenler (Çakmak, 2016, s. 7)

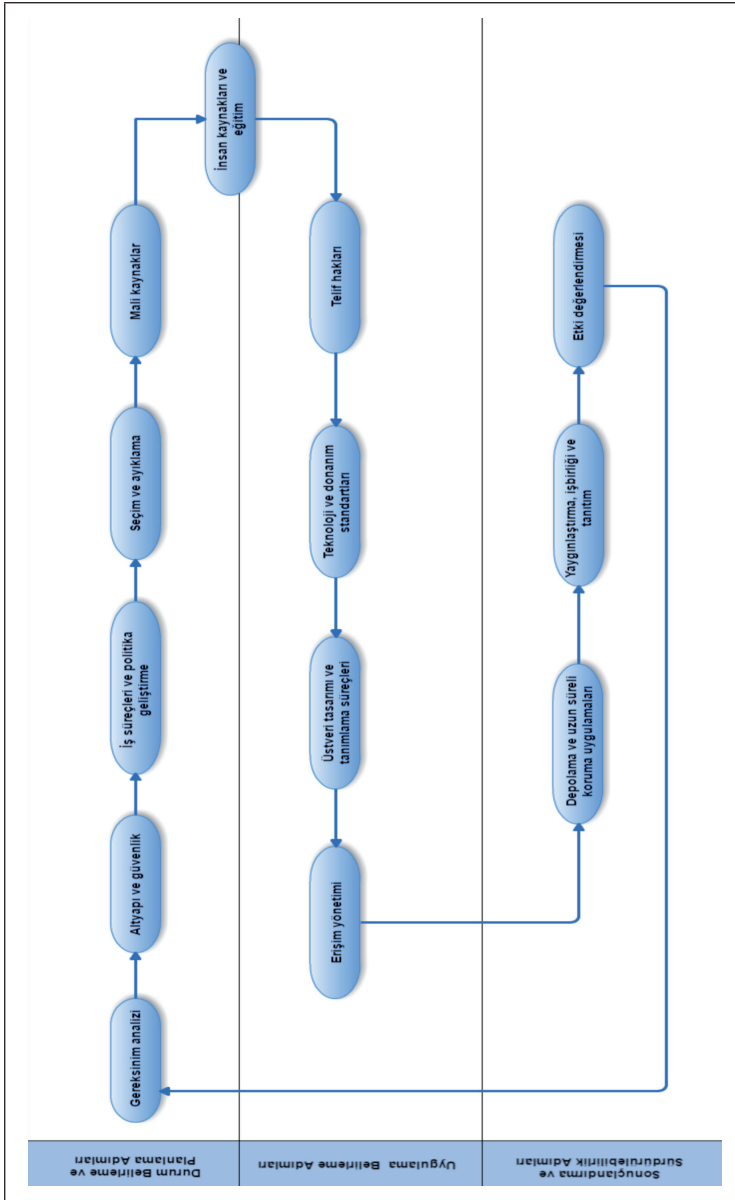
Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere, kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının yürütülmesinde durum belirleme ve planlama adımları, uygulama belirleme adımları ve sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları olmak üzere üç unsur süreklilik gösteren bir döngü içerisinde bulunmaktadır. Bu unsurlar kısaca şunlardır:

- *Durum belirleme ve planlama adımları:* Bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kapsamında kurumun durumu, amaç ve öncelikleri ile ilgili süreçler ve dijitalleştirme uygulamaları için mevcut koşullara yönelik analizler.
- *Uygulama belirleme adımları:* Kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarındaki uygulama ve tekniklerin belirlenmesiyle ilgili analizler.
- *Sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları:* Bu bölümde ise uygulama adımlarının ardından dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının sonuçlandırılması ve güncellenmesine yönelik analizler ve değerlendirmelerle ilgili bileşenler bulunmaktadır.

Şekil 1'de genel olarak sunulan model kapsamındaki her bir bölüm kendi içerisinde farklı süreçleri kapsamaktadır. Bu bölümlerde yer alan süreçler Şekil 2'de araştırma modelinin ikinci düzeyi kulvar diyagramı olarak sunulmaktadır. Şekil 1'de yer alan temel süreçlerin ayrıntısını ve bu süreçlerdeki uygulamaları içeren Şekil 2'yi şöyle yorumlamak mümkündür:

- *Durum belirleme ve planlama adımları:* Gereksinim analizi, altyapı ve güvenlik, iş süreçleri ve politika oluşturma, seçim ve ayıklama, mali kaynaklar, insan kaynakları ve insan kaynaklarının eğitim düzeyinin belirlenmesi bu unsurda yer almaktadır.
- *Uygulama belirleme adımları:* Telif hakları, teknoloji ve donanım standartları, üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri, erişim yönetimi konularındaki uygulamaların belirlenmesini içermektedir. Bu bölümde ayrıca dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında verilecek eğitim uygulamaları da yer almaktadır.
- *Sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik adımları:* Depolama ve uzun süreli koruma olanakları, yaygınlaştırma, iş birliği ve tanıtım, etki değerlendirmesi süreçlerini kapsamaktadır.

Araştırmada geliştirilen bu model ile bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma süreçleri ayrıntılandırılmıştır.

Şekil 2. Bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarına yönelik bileşenler - ikinci düzey (Çakmak, 2016, s.8)

Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Araştırmada verilerin toplanabilmesi için araştırma modelindeki bileşenleri içeren çoktan seçmeli, beşli Likert ölçekli ve açık uçlu sorulardan oluşan bir değerlendirme aracı geliştirilmiştir. Bu değerlendirme aracı ile kurumların uygulamalarına yönelik nicel veriler elde edilmiştir. Değerlendirme aracındaki sorularda yer alan "Diğer" seçeneğine verilen yanıtlarla da nicel verileri destekleyen önemli bulgular elde edilmiştir.

Araştırmada belirlenen sorular ve kapsamla ilgili benzer özelliklere sahip kişilerin ve kurumların seçilmesi öncelikli olmuştur. Bu doğrultuda araştırmada olasılıksal olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme, uygun görülen birimlerden uygun görülen zamanlarda veri toplamaya dayanan bir örnekleme yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Özmen, 2006, s.177). Bu örnekleme yönteminin ana kütlenin temsil edilebilirliği ile ilgili dezavantajı olduğu belirtilmektedir (Proctor, 2003). Bu dezavantaj, Türkiye'de kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirilmesine öncülük eden kurumların belirlenerek araştırmaya dâhil edilmesiyle en aza indirgenmiştir. Hazır örneklem olarak da adlandırılan bu örneklemin ana kitleyi temsil edebilecek düzeyde olması çalışma için önem taşımaktadır (Proctor, 2003). Diğer yandan, araştırmada ele alınan konuya uygun kurumların belirlenmesi de bu tekniğin seçilmesinin temel dayanak noktalarından birisi olmuştur (Atılgan, 2015). Ayrıca, Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan *2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı*'nda yer alan Kültürel ve Bilimsel Nitelikte Sayısal Bilgiye Açık Erişimin Sağlanması (50. Eylem maddesi) başlığı altında sorumlu ve iş birliği yapılabilecek kurumlar olarak gösterilen yerel yönetimler, üniversiteler, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Başbakanlık bünyesinde ilgili olan bellek kurumları (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. 133-134), sıklık ve yüzde değerlerini içeren tanımlayıcı istatistiklerle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 21 istatistik programı kullanılmıştır.

Araştırmada aşağıdaki bellek kurumlarının dijitalleşirme ve dijital koruma uygulamaları incelenmiştir:

- Ankara Üniversitesi Kütüphanesi,
- Atılım Üniversitesi Kütüphanesi,
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü,
- İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi,
- Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi,
- Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi,
- T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,

- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı,
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi,
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Bu kurumlar içerisinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne yapılan resmi başvuru sonucunda Yazma Eserler Kütüphanelerinde başlatılmış olan dijitalleştirme çalışmalarının, 2011 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın kurulması ile birlikte bu kuruma devredildiği, çalışmanın gerçekleştirildiği dönemde dijital kaynaklarla ilgili faaliyetlerinin olmadığı bilgisi alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada bulgular, durum belirleme ve planlama; uygulama belirleme; sonuçlandırma ve sürdürülebilirlik başlıkları altında ele alınmıştır.

Durum Belirleme ve Planlama Adımlarına İlişkin Bulgular

Bulguların bu kısmında araştırma modelindeki ilk aşamaya ilişkin konular tanımlayıcı istatistiklerle sunulmuştur. Bu başlıkta, Durum Belirleme ve Planlama Adımlarına ilişkin elde edilen bulgulara, Şekil 2'deki araştırma modeli çerçevesinde, alt başlıklara ayrılarak yer verilmiştir.

Gereksinim Analizi

Türkiye'de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik gereksinim analizi başlığı çerçevesinde, öncelikle kurumların dijitalleştirme uygulamalarına ilk kez ne zaman ihtiyaç duydukları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu konudaki bulgulara göre kurumların dijitalleştirmeye ilişkin ilk ihtiyaçlarının 1997 yılında olduğu anlaşılmaktadır. Bulgulara göre dijitalleştirme uygulamalarına ilk ihtiyaç duyan kurumlar, İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi'dir. Bu konuyla ilgili bulgulara göre, kurumların ikisi (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı²) 2001-2004 yılları arasında, beşi (Millî Kütüphane Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Koç Üniversitesi

2 T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan yazma eser kütüphanelerinde bölgesel olarak gerçekleştirilen dijitalleştirme çalışmaları 2011 yılından itibaren Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu nedenle Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı belirtilen yıl aralığına eklenmiştir.

Suna Kırış Kütüphanesi, Atılım Üniversitesi Kütüphanesi, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi) 2005-2008 yılları arasında, biri (Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) 2009-2012 yılları arasında ve ikisi de (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü) 2013-2015 yılları arasında dijitalleştirme uygulamalarına yönelik ilk ihtiyaçlarının oluştuğunu belirtmiştir. Bu konuda bir kurum da soruyu yanıtızs bırakmıştır.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ilk ihtiyaç duydukları yılın belirlenmesinin ardından, bu uygulamalara neden ihtiyaç duyulduğu ele alınmıştır. Bu doğrultuda, kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına genellikle materyallere erişimin artırılması, materyallerin uzun süreli korunması ve koleksiyon yönetiminin sağlanması nedenleriyle yöneldikleri anlaşılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programına İhtiyaç Duyulma Nedenleri

Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programına İhtiyaç Nedenleri	f	%
Materyallere erişimin artırılması	13	92,9
Materyallerin uzun süreli korunması	12	85,7
Koleksiyon yönetiminin sağlanması	10	71,4
Fiziksel yer kazanımı	6	42,9
Kurum çalışanlarının bu konuda talepte bulunması	6	42,9
Üst yönetimin bu konuda talepte bulunması	6	42,9
Bu konunun ileriki yıllarda önümüze daha büyük bir sorun olarak çıkmasının önlenmesi	6	42,9
Uzun vadede bu programların kurumumuzda ekonomiklik ve verimlilik sağlayacak olması	6	42,9

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik ihtiyaçların nedenleriyle ilgili bulguların ardından, kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bir program uygulayıp uygulamadıklarına yönelik bulgular elde edilmiştir. Buna göre, kurumların üçte ikisinden fazlasının (10 kurum) elektronik ortamda bulunan materyallere yönelik bir dijital koruma programı uyguladığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, dört kurumda ise söz konusu programın planlanma aşamasında olduğunu ve kısmen uygulandığını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra elde edilen bulgulardan, söz konusu koruma programının, araştırma kapsamındaki 10 kurumun üçünde 1-4 yıl, diğer üçünde 5-9 yıl iki kurumda 10-14 yıl ve diğer iki kurumda da 15 ve daha üzeri bir süredir dijital koruma programının uygulandığı saptanmıştır.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programlarıyla ihtiyaçlarını ne düzeyde karşıladıkları da, tahmini yüzde değerinin verilmesi istenen bir soruyla analiz edilmiştir. Bulgulara göre dijitalleştirme ve dijital koruma programı, kurumların çoğunluğunda (9 kurumda) %70'in üzerinde bir seviyede ihtiyacı karşılamaktadır. Üç kurumun yanıt vermediği bu soruda bir kurumda dijitalleştirme ve dijital koruma programı

mevcut ihtiyaçlarının %20'sini, bir kurumda ise %50'sini karşılamaktadır. Bu bulgu, dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının bazı kurumlardaki ihtiyaçları tam olarak karşılamadığını göstermektedir. Araştırmada ayrıca, kurumların dijitalleştirmeye yönelik planlarına ilişkin bulgular da elde edilmiştir. Bu bulgulara göre, kurumların yarısı bütün dermelerini elektronik ortama aktarmayı planlamaktadır belirlenmiştir. Araştırmadaki bir kurumun dijitalleştirmeye yönelik bir planı bulunmamakta, üç kurum bütçe olanakları yaratıldıkça, üç kurum ise koleksiyonlarının yapılabildiği kadarıyla elektronik ortama aktarılmasını planlamaktadır.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının planlanmasında hangi süreçleri dikkate aldıkları Likert ölçekli bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının planlanmasında kurumsal kaynakların (kurum çalışanları, kurumun sahip olduğu koleksiyonun analizi, mali kaynaklar gibi) diğer unsurlara göre daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programlarının Planlanmasında Etkisi Olan Süreçler

	Uygulama Yok		Etkisiz		Kısmen Etkili		Etkili	
	F	%	f	%	f	%	f	%
Kullanıcı analizi	2	14,3	4	28,6	1	7,1	7	50
Belirli bir danışma kurulu	5	35,7	4	28,6	1	7,1	4	28,6
Kurum dışı uzmanlar	3	21,4	4	28,6	2	14,3	5	35,9
Kurum çalışanlarının görüşleri	0	0	2	14,3	1	7,1	11	78,6
Koleksiyonun değerlendirilmesi	0	0	2	14,3	1	7,1	11	78,6
Fiziksel koşulların analizi	0	0	4	28,6	4	28,6	6	42,9
Mali durum analizi	0	0	3	21,4	2	14,3	9	64,3
İnsan kaynaklarının analizi	1	7,1	3	21,4	1	7,1	9	64,3

Tablo 2'de görüldüğü üzere bellek kurumları planlama süreçlerinde kurum çalışanlarının görüşlerine, koleksiyon değerlendirmesine; mali durum analizine ve insan kaynaklarının analizine öncelik tanımaktadır. Bu süreçte kullanıcı analizi, fiziksel koşulların analizi ve kurum dışı uzmanlardan görüş alma ile belirli bir danışma kurulu oluşturma gibi kaynaklar ise diğer unsurlara göre daha düşük düzeyde etkili olan unsurlardır.

Altyapı ve Güvenlik

Araştırmanın bu kısmında kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında bulunmalarında etkili olan altyapı olanaklarının ve güvenlikle ilgili uygulamalarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için tercih ettikleri otomasyon

sistemi tercihlerine yönelik bulgular elde edilmiştir. Konuyla ilgili bulgulara göre, bellek kurumlarının yarısından fazlası (8 kurum) kültürel bellek nesnelerinin yönetimi için hizmet aldıkları kurum tarafından geliştirilen otomasyon sistemlerinden yararlanırken, üç kurum kendi geliştirdiği otomasyon sistemini, üç kurum ise uluslararası bir otomasyon sistemini kullanmaktadır. Bu durum kültürel bellek kurumlarının otomasyon sistemi tercihlerinde çoğunlukla ulusal çözümlere yöneldiklerini göstermektedir.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik otomasyon sistemi seçimlerinde gerçekleştirdikleri çalışmalar da ayrı bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, Tablo 3'te de verildiği gibi kurumlarda dış kaynak olarak nitelendirilebilecek unsurların (benzer uygulamaların analizi ve kullanıcı analizleri gibi), dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik otomasyon sistemi seçimlerinde etkisinin yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Otomasyon Sistemi Seçiminde Gerçekleştirilen Çalışmalar

	Uygulama Yok		Etkisiz		Kısmen Etkili		Etkili	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kullanıcı analizi	1	7,1	2	14,3	1	7,1	10	71,5
Belirli bir danışma kurulu	1	7,1	3	21,4	2	14,3	8	57,2
Kurum dışı uzmanlar	1	7,1	2	14,3	4	28,6	7	50
Kurum çalışanlarının görüşleri	1	7,1	1	7,1	0	0	12	85,8
Koleksiyonun değerlendirilmesi	1	7,1	0	0	2	14,3	11	78,6
Benzer uygulama ve gelişmelerin analizi	1	7,1	0	0	3	21,4	10	71,5
Fiziksel koşulların analizi	1	7,1	4	28,5	0	0	9	64,3
Mali durum analizi	1	7,1	1	7,1	1	7,1	11	78,6
İnsan kaynaklarının analizi	1	7,1	1	7,1	1	7,1	11	78,6

Tablo 3'te belirtilen bulgularda analiz edilen bütün ölçütlerin uygulanmasına yönelik oranların dijitalleştirme ve dijital koruma programının planlanması konusundaki uygulamalara (Tablo 2) göre daha yüksek oranlarda etkili olduğu görülmektedir. Her iki aşama karşılaştırıldığında, kültürel bellek kurumlarında hem dijitalleştirme ve dijital koruma programının oluşturulmasında hem de dijital kaynaklara yönelik otomasyon sistemi seçiminde kurum çalışanlarının önemli ve belirleyici sorumluluklarının olduğu görülmektedir. Mali durum analizi, koleksiyonun değerlendirilmesi, kurum çalışanlarının görüşleri ve insan kaynaklarının analizi her iki aşama için de önemli bileşenlerdir. Diğer taraftan otomasyon sistemi seçiminde kullanıcılara yönelik analizler dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının planlanması aşamasına göre daha yüksek orandadır.

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için kullandıkları altyapı koşulları çoktan seçmeli bir soruyla analiz edilmiştir. Bu doğrultuda kurumların

dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarında kullandıkları materyaller için genellikle ayrı bir sunucu oluşturma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu konuyla ilgili bulgulara göre 9 kurumun dijitalleştirme uygulamaları için ayrı bir sunucu kullanımını tercih ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca kurumların çoğunlukla (10 kurum) hizmet aldıkları kurumların sunucularını kullanmadıkları belirlenmiştir.

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki güvenlik uygulamaları da değerlendirme aracında analiz edilen konulardan biri olmuştur. Bu doğrultuda bulgulara göre kurumların yarısının sahip oldukları kaynaklarda güvenlik uygulaması olarak dijital filigran kullandığı anlaşılmıştır. Bulgularda ayrıca üç kurumun teknik şartnamede yer alan unsurları, iki kurumun ise ISO 27001 bilgi güvenliği standardını güvenlik uygulaması olarak kullandığı saptanmıştır. Söz konusu bulgular bazı kurumlarda teknik şartnamelerin güvenlik uygulamalarında da bağlayıcı bir belge olarak görüldüğünü göstermekte, bilgi güvenliği ile ilgili politika uygulamalarına ihtiyaç duyulduğunu yansıtmaktadır. Kurumların büyük çoğunluğu (12 kurum) tüm koleksiyon için uyguladığı güvenlik uygulamalarını dijital kaynaklar için de uygulamaktadır. Bu bulgular kurumların genel olarak dijital kaynaklar için birden fazla güvenlik önlemine başvurduklarını göstermektedir. Ayrıca, bir kurumda ise dijital kaynaklar için herhangi bir güvenlik uygulamasının bulunmaması dikkat çekicidir.

Kurumların yarısında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik güvenlik ve altyapı olanakları yetersiz ve orta düzeyde değerlendirilirken, kurumların yarısı güvenlik uygulamalarını yeterli seviyede görmektedir.

İş Süreçleri ve Politika Geliştirme

Bu başlık kapsamında ilk olarak, kurumların dijitalleştirme uygulamalarını nasıl bir plan kapsamında gerçekleştirdiklerine yönelik bulgular, çoktan seçmeli bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmadaki bellek kurumlarının yarısının (7 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını alanyazında ve çeşitli dijitalleştirme kılavuzlarında (IFLA, 2015) da belirtildiği gibi kısa, orta ve uzun vadeli planlamalarla yönettiği tespit edilmiştir. Bunun dışında, üst yönetimin kararları ve bütçe olanakları, kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının gerçekleştirilme şekli olarak dikkat çeken bir diğer bulgu olmuştur. Ayrıca bu iki unsurun araştırmadaki dört kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarını gerçekleştirmelerinde belirleyici rolde olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır. Araştırmadaki iki kurumda ise dijitalleştirme ve dijital koruma programı geliştirilme aşamasında olduğu bulgularda tespit edilmiştir. Bir kurum ise bu soruyu yanıtlamamıştır.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik iş süreçlerini planlayıp planlamadıklarına ilişkin bulgular da elde edilmiştir. Bu doğrultuda kurumların çoğunluğu (12 Kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını kapsayan iş süreçlerini planlamaktadır. Bu konuda iş süreçleri planlaması bulunmayan kurum sayısı yalnızca ikidir. Ek olarak, kurumların dijitalleştirme ve dijital korumayla ilgili

yazılı bir politika belgesine sahip olup olmadıkları da çoktan seçmeli bir soruyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre altı kurum konuyla ilgili yazılı bir politikaya sahip olduğunu belirtmiştir. Beş kurum ise bu politika belgesini oluşturma aşamasındadır. İki kurum yazılı bir politikaya sahip değilken, bir kurum soruya yanıt vermemiştir. Bu çerçevede kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programı uygulama süreleriyle ilgili bulgularla örtüşen bir durum ortaya çıkmakta, deneyimli kurumların konuyla ilgili farkındalıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarıyla ilgili yaklaşımları Likert ölçekli bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre kurumlardaki karar vericiler dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki etkisinin yüksek olduğunu dile getirmiştir (Tablo 4). Ayrıca kurumlarda konuyla ilgili yazılı politikalara olan ihtiyaç yüksektir. Kurumların önemli bir bölümü kendilerini politika oluşturma konusunda yüksek düzeyde bilgi sahibi olarak nitelendirmektedir. Bu konuda kendilerini düşük ve orta düzeyde değerlendiren kurumların oranları da dikkat çekicidir.

Tablo 4. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları

	Düşük		Orta		Yüksek	
	f	%	f	%	f	%
Politikanın dijitalleştirme ve dijital koruma programı üzerindeki etkisi (n=12)	0	0	2	16,7	10	83,3
Dijitalleştirme ve dijital koruma programına yönelik yazılı politikalara olan ihtiyaç (n=14)	0	0	4	28,5	10	71,5
Dijitalleştirme ve dijital koruma politikası oluşturmaya yönelik bilgi düzeyi (n=14)	3	21,4	1	7,1	10	71,5

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarına yönelik değerlendirmelerinin ardından dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik iş süreçlerinde kullandıkları olanaklar araştırmada ele alınan bir diğer konu olmuştur. Bu konuyla ilgili bulgular kurumların yarısına yakınının (6 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma programlarını uygularken kendi olanaklarını kullandığını göstermiştir. Bunun yanı sıra araştırmadaki kurumların üçte birinden fazlasının (5 kurum) hizmet alımı yoluyla dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını yönettiği belirlenmiştir. Bulgular ayrıca, kurumların önemli bir bölümünün (11 kurum) doğrudan dijitalleştirme süreçlerinin içinde yer alma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bulgularda bir kurum çalışmalarını bazı durumlarda tamamen kendi olanaklarıyla, bazı durumlarda ise tamamen hizmet alımı şeklinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Seçim ve Ayıklama

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında seçim ve ayıklama işlemleri, materyallere özgü dijitalleştirme ve dijital koruma yöntemlerinin

kullanılmasında ve bu konudaki projelerin aşamalı bir şekilde yürütülmesinde önemli olan bir süreci temsil etmektedir. Bu kapsamda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullandıkları materyallere yönelik seçim ve ayıklama işlemleri araştırmada analiz edilen bir konu olmuştur. Bu konuyla ilgili bulgularda 11 kurumun dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında seçim ve ayıklama işlemi yaptığı saptanmıştır. Ayrıca bulgularda kurumların önemli bir bölümü (11 kurum), seçim ve ayıklama işlemleri sonrasında dijitalleştirme ve dijital koruma programını sürdürmek için, farklı bir donanım, teknik ya da yazılıma ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bu bulguların ortaya çıkmasında kurumların koleksiyonlarında farklı türde kültürel miras ürünlerinin (fotoğraflar, afişler, arkeolojik nesnelere gibi) bulunmasının ve bu ürünlerin fiziksel durumlarının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgularda, kurumların seçim ve ayıklama işlemlerinde genellikle kendi olanaklarını ve insan kaynaklarını kullandıkları belirlenmiştir (10 kurum). Seçim ve ayıklama süreçlerinin bu şekilde yapılması gerektiği konuyla ilgili uluslararası nitelikteki rehberlerde de ifade edilmektedir (IFLA, 2015). Araştırmadaki iki kurum ise seçim ve ayıklama işlemlerini hizmet alınan kurumla birlikte gerçekleştirmektedir. Buna göre, araştırmadaki kurumların önemli bir bölümünün (12 kurum) seçim ve ayıklama sürecine dâhil olduğunu ve karar verme süreçlerinde kurum çalışanlarının görüşlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan araştırmaya katılan iki kurum seçim ve ayıklama işlemlerini tamamen hizmet alımında buldukları kuruma bıraktığını belirtmiştir.

Kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki seçim ve ayıklama işlemlerinde hangi unsurları göz önüne aldıkları ayrı bir çoktan seçmeli soru ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre kurumların neredeyse tamamı seçim ve ayıklama işlemlerinde tarihsel ve kültürel değerleri göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir (Tablo 5). Materyallerin korunması, fiziksel olarak zarar görmesinin engellenmesi ve materyallerin kullanımının artırılması seçim ve ayıklama süreçleri açısından öne çıkan diğer amaçlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca Tablo 5'te seçim ve ayıklama işlemlerinde depolamada yer kazanma ve telif haklarıyla ilgili düşük oranlar da dikkati çekmektedir.

Tablo 5. Seçim ve Ayıklama İşlemlerinde Göz Önünde Bulundurulmuş Unsurlar

Unsurlar	f	%
Tarihsel/kültürel değerler	13	93
Materyalleri koruma	7	50
Materyallerin kullanımını artırma	7	50
Materyallerin fiziksel olarak zarar görmesini engelleme	7	50
Depolamada yer kazanma	2	14
Materyallerin telif haklarına yönelik durumları	2	14

Kurumların seçim ve ayıklama işlemlerindeki önceliklerinin ardından, söz konusu uygulamaların gerekliliği Likert ölçekli bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre seçim ve ayıklama işlemlerinin kurumlardaki gerekliliği üç kurumda düşük ve diğer üç kurumda orta düzeyde, sekiz kurumda ise yüksek düzeyde gerekli görülmektedir. Konuyla ilgili rehberlerde ve iş akışına yönelik çalışmalarda da seçim ve ayıklama işleminin öncelikli konular arasında görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (IFLA, 2015; Fabunmi, Paris ve Fabunmi, 2006). Seçim ve ayıklama işlemlerinin gerekliliğiyle ilgili bulgular aynı zamanda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını bir yaşam döngüsü sürecinde yönetmeye yönelik eğilimleri yansıtmaya açısından da önem taşımaktadır.

Mali Kaynaklar

Mali kaynaklar, kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında bulunmalarını sağlayan önemli bileşenlerden biri olarak gösterilmektedir (Chapman, 2000). Bu doğrultuda araştırmada kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kullandıkları mali kaynakları nasıl sağladıkları analiz edilmiştir. Bulgulara göre kurumların yaklaşık üçte ikisi (9 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını tamamen kendi olanaklarıyla gerçekleştirmektedir. Bazı kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bütçeler projelerle desteklenmektedir (4 kurum). Söz konusu bulgular ayrıca projeden sağlanan fonların kurumların yaklaşık üçte biri tarafından tek başına yeterli görülmediği yönünde de yorumlanabilir. Ayrıca mali kaynakların yetersizliği ya da sürdürülebilir olmayışı kurumların mevcut mali kaynaklarını projelerle artırmaya çalışmaya ya da tamamen projelerle mali kaynak sağlama yoluna gitmelerine neden olabilmektedir. Araştırmadaki bir kurum sadece projelerle dijitalleştirme programları için fon yaratmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına kurumların yarısından fazlası (8 kurum) sürekli bir bütçe ayırmaktadır. Diğer yandan kurumların önemli bir bölümü de (6 kurum) ihtiyaç duyulan dönemlerde fon ayırmaktadır.

Araştırmada yalnızca dört kurum bütçelerinin %5, %10, %15 ve %20'lik dilimlerini dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayırmaktadır. Bu konuda yalnızca dört kurumun oran verebilmesi değerlendirme aracını dolduran yetkililerin konuyla ilgili bilgilerinin eksik olduğu ya da kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik bütçelerinin değişkenlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Kurumların yaklaşık üçte ikisinde (9 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına ayrılan bütçe yeterli görülmektedir. Ancak konuyla ilgili mali kaynaklarını yetersiz ve kısmen yeterli gören kurumların oranı da dikkat çekicidir.

İnsan Kaynakları ve Eğitim

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında öne çıkan unsurlardan biri olan insan kaynakları araştırmada incelenen bir diğer konu olmuştur. Araştırmada yer alan

kurumların dörtte üçüne yakınında (10 kurum) sadece dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için bir bölüm bulunmaktadır. Diğer taraftan üç kurum bir bölüme sahip değilken, bir kurum ise böyle bir birimin kurulmasına yönelik planlamalar yapmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik birimlerin oluşturulması ya da bu işlemler için planlamaların yapılması konuyla ilgili süreklilik gösteren yaklaşımlara yönelik girişimler olarak yorumlanabilir.

Kurumların yarısından fazlasında dijitalleştirme ve dijital koruma işlemleri yalnızca konuyla ilgili personel tarafından gerçekleştirilmektedir (8 kurum). Dört kurumda ise hizmet alımı yapılan kurum çalışanları ile birlikte konuyla ilgili tam zamanlı personel kaynağı kullanılmaktadır. Bir kurumda söz konusu süreçlerde yalnızca hizmet alımı yapılan kurum personeli, bir diğer kurumda ise yalnızca proje tabanlı görevlendirmelerle dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları yürütülmektedir. Bu doğrultuda kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında sahip oldukları insan kaynaklarından hizmet alımında da faydalanmakta ve iş birliği yoluyla da olsa kendi kaynaklarını kullanma eğilimi göstermektedir.

Araştırmadaki kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında görev yapan personele yönelik değerlendirmeler Likert ölçekli üç soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili olarak Kurumların yarısından fazlası dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında görev alan insan kaynaklarını yeterli düzeyde gördüğünü belirtmiştir (Tablo 6). Diğer taraftan kurumların yarısına yakınında söz konusu süreçlerde görev yapan personel, nicelik açısından yetersiz bulunmaktadır. Bu durum araştırmadaki kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik insan kaynaklarının niceliği açısından farkındalık eksikliklerinin olduğunu ve sürdürülebilir yaklaşımlarda bulunmadıklarını yansıtan bir bulgu olarak nitelendirilebilir.

Tablo 6. Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Programlarında Görev Yapan Personele İlişkin Değerlendirmeler

	Yetersiz		Kısmen Yeterli		Yeterli	
	f	%	F	%	f	%
Farkındalık düzeyleri	2	14	4	29	8	57
Yeterlilik düzeyleri	2	14	4	29	8	57
Personel sayısının yeterlilik düzeyi	6	43	4	29	4	29

Analizlerde ayrıca dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik eğitim süreçleri de araştırılmıştır. Buna göre kurumların altısında dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında yer alan personel daha önce bu konuyla ilgili hizmet içi eğitim almıştır. Bunun dışında araştırmada personel eğitimlerini yalnızca bazı projeler kapsamında veren altı kurum, hem hizmet içi eğitimle hem de proje eğitimleriyle personele eğitim sağlayan iki kurum bulunmaktadır.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik eğitimler kurumlarda çoğunlukla (9 kurum) belirli çalışmalar/projeler kapsamında gerçekleştirilmektedir. Düzenli olarak eğitim uygulayan kurum sayısı yalnızca üç iken iki kurumda konuyla ilgili bir eğitim verilmemektedir. Bulgular ayrıca eğitimlerin yalnızca dönemlik ihtiyaçları karşılamak için verildiğini göstermektedir.

Uygulama Belirleme Adımlarına İlişkin Bulgular

Bulguların bu kısmında kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili uygulamalarıyla ilgili süreçler ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda sunulan bulgular kurumların telif hakları, teknoloji/donanım standartları, üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri ve erişim yönetimi konularındaki uygulamalarını ortaya koymaktadır.

Telif Hakları

Araştırmada telif hakları ile ilgili uygulamaları betimleyebilmek için öncelikle kurumların telif hakkı içeren materyalleri dijital ortama aktarıp aktarmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili bulgularda, kurumların üçte ikisinin (9 kurum) telif hakkı olan kaynakları dijitalleştirme programına almadığı anlaşılmıştır. Beş kurum ise telif hakkı bulunan kaynakları dijitalleştirdiğini belirtmiştir. Kurumların bir bölümü (4 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kaynakların sahiplerinden izin alarak söz konusu çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu bulgularda diğer seçeneğini işaretleyen kurumlardan üçü telif hakkı bulunan kaynakları dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullanmamaktadır. Bir kurum ise "Anayasanın 63. maddesi ile bu çalışmaya konu dijitalleştirme yapılan kültür varlıkları "Devlet Malı" niteliğinde olup, 4848 ve 2863 sayılı yasalar ile bu varlıkların korunması ve tespitine ilişkin görev Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir." ifadesine dayanarak dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarını gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Bulgular incelendiğinde kurumların telif hakkı ile ilgili konularda farklı uygulamalarda buldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında ise kurumların farklı türde bilgi kaynaklarına sahip olmaları etkilidir. Araştırmada iki kurum telif hakkı durumuna bakılmaksızın, iki kurum kaynakların sahiplerine telif hakkı ödemesi yaparak dijitalleştirme çalışması yapmaktadır. İki kurum ise telif hakkı ödemesi gereken kaynakları dijitalleştirme programından çıkarmaktadır.

Kültürel bellek kurumlarının yarısı telif hakları konusunun yürüttükleri dijitalleştirme ve dijital koruma programına sorun yaratacak düzeyde bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Konuyla ilgili olarak üç kurum ise telif haklarının birinci derecede ve öncelikli etkisi olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan dört kurum ise telif haklarının dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında önemli düzeyde etkisinin olduğunu ancak bu konudaki sorunun çözümlenebilecek nitelikte olduğunu dile getirmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular da bir önceki soruya benzer şekilde kurumların telif hakkı konusuna farklı yaklaşımlarının olduğunu doğrulayan bir bulgudur.

Telif hakkı uygulamaları kapsamında kurumların büyük çoğunluğu (13 kurum) bir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Bunun dışında bir kurumda dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynakların kullanıcıya sunulup sunulmayacağı, telif ücretinin ödenip ödenmeyeceği ve dijital verinin çoğaltılmasına yönelik karar verme ve erişim yönetimiyle ilgili sorunlar yaşanmaktadır.

Teknoloji ve Donanım Standartları

Teknoloji ve donanım standartları kapsamında ilk olarak kültürel bellek kurumlarının gerektiğinde güncellenen bir teknik yönergelerinin (şartnamelerinin) olup olmadığı araştırılmıştır. Bulgulara göre, kurumların üçte ikisinden fazlasında (10 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları için bir teknik yönerge bulunmaktadır. Bu durum kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında bağlayıcılık niteliği taşıyan dokümanlar oluşturma eğiliminde olduklarını gösteren bir diğer bulgudur. Bu bulgu ayrıca kurumların hizmet alımı yoluna sıklıkla başvurduklarını da göstermektedir.

Kurumların teknik yönergeleri nasıl hazırladıkları konusu araştırmada analiz edilen bir diğer konu olmuştur. Teknik yönergeye sahip olan kurumların yedisi bu dokümanı tek başına hazırlamaktadır. Diğer kurumlarda ise (3 kurum) bu doküman hizmet alınan kurumla birlikte hazırlanmaktadır. Burada da seçim ve ayıklama işlemlerinde olduğu gibi kurumların yoğunlukla kendi kaynaklarıyla teknik yönergeleri oluşturma yoluna gittikleri veya bu dokümanın hazırlanması için hizmet alınan kurumla iş birliği yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Teknik yönergelerin içeriğinde yer alan konular da araştırmada incelenen konulardan biridir. Buna göre kültürel bellek kurumlarının teknik yönergelerde en yoğun olarak, dijitalleştirme tekniği, formatlar ve depolama alanları ile ilgili konulara yer verdiği belirlenmiştir (Tablo 7). Bu kapsamda sıkıştırma teknikleri, donanım ve yazılım ile ilgili konular ve çözünürlük oranlarının teknik yönergelerde ele alınma oranları nispeten yüksektir. Platform uyumlulukları ve karşılıklı işlerlik teknik yönergelerde daha az geçen konulardır.

Tablo 7. Teknik Yönergelerde Yer Alan Konular (n=10)

Konular	f	%
Dijitalleştirme tekniği	10	100
Formatlar	10	100
Depolama alanları	9	90
Sıkıştırma tekniği	8	80
Donanım	7	70
Çözünürlük oranları	7	70
Yazılım	6	60
Platform uyumlulukları (mobil cihazlardan görüntüleme gibi)	5	50
Karşılıklı işlerlik ile ilgili konular (z39.50, OAI-PMH gibi protokoller)	4	40

Tablo 7'deki bulgular teknik yönergelerde yer alan konuların dijitalleştirme ve dijital koruma sürecine yönelik konuları içerdiğini, sürecin sürdürülmesiyle ilgili konularda (karşılıklı işlerlik, platform uyumlulukları) eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Bulgularda saptanan bu sorunların alanyazında değinilen ve yazılım seçiminde uyumluluk sorunları olarak nitelendirilen sorunlar olduğu görülmektedir (Fabunmi vd., 2006).

Araştırma kapsamında analiz edilen bir diğer konu ise dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında teknik yönergelere yönelik gereksinimlerle ilgilidir. Bu kapsamda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında teknik yönergeler kurumların 12'si tarafından gereksinim duyulan, ikisi tarafından da kısmen gereksinim duyulan bir doküman olarak görülmektedir. Bu bulgular kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında politikalara benzer şekilde bağlayıcılığı bulunan dokümanlara olan ihtiyacı yansıması açısından önem taşımaktadır.

Teknik yönergelerle ilgili bulguların ardından araştırmada, kurumların teknoloji ve donanım standardı seçerken hangi yöntemleri uyguladıkları çoktan seçmeli bir soruyla belirlenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili bulguların sunulduğu Tablo 8'den de anlaşılacağı gibi kurumların teknoloji ve donanım standartlarının belirlenmesinde birden çok yöntemle başvurmaktadır.

Tablo 8. Teknoloji ve Donanım Standardı Seçiminde Uygulanan Yöntemler

Uygulanan yöntemler	f	%
Kurum dışı profesyonellerden görüş alarak	11	78,6
Kurum çalışanlarının görüşlerini alarak	11	78,6
Kurumdaki daha önceki çalışmaları inceleyerek	11	78,6
Benzer nitelikteki girişimleri ve yeni eğilimleri inceleyerek	11	78,6
Belirli bir danışma kurulundan görüş alarak (kurum içi)	8	57,1
Kullanıcı araştırması (anket, görüşme, gözlem gibi)	5	35,7

Tablo 8'de sunulan bulgular teknoloji ve donanım standartlarının belirlenmesinde, kurumların otomasyon sistemi seçimindeki süreçlere benzer şekilde, kendi içlerindeki çözümler kadar kurum dışı çözümlere de yöneldiklerini göstermektedir.

Teknoloji ve donanım standartlarına yönelik bulgular çerçevesinde kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullandıkları teknolojiye yönelik değerlendirmeleri Likert ölçekli bir soruyla alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma programında kullandıkları teknolojiyi genellikle (10 kurum) yeterli bulmaktadır. Bu konuda üç kurum teknoloji olanaklarını kısmen yeterli bir kurum ise yetersiz olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, kurumlardan sahip oldukları teknoloji olanaklarının ne kadarlık bir süre için yeterli olduğunu da belirtmeleri istenmiştir. Bulgulara göre altı kurum mevcut teknoloji olanaklarının 3-5 yıllık bir süre için yeterli

olacağını öngörmektedir. Mevcut teknoloji olanaklarının 10 yıl daha yeterli olacağını düşünen kurumların sayısı üçtür. Bir kuruma göre mevcut teknoloji olanakları 20 yıllık bir süre için yeterli görülmektedir. Dört kurum ise konuyla ilgili bir öngörüye sahip değildir. Araştırmada elde edilen bu bulgular kurumların bir bölümünün sürdürülebilirlik açısından kısa süreli bir öngörülerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Üstveri Tasarımı ve Bilgi Kaynaklarının Tanımlanma Süreçleri

Üstveri tasarımı ve tanımlama süreçleri kapsamında IFLA gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan rehberlerde, tanımlama işlemlerinin dijitalleştirme uygulamalarıyla birlikte eş zamanlı olarak yapılması önerilmektedir (IFLA, 2015). Bu çerçevede öncelikle kültürel bellek kurumlarında gerçekleştirilen tanımlama işlemlerinin zamanlaması analiz edilmiştir. Bulgulara göre kurumların yarısından çoğunda (8 kurum) tanımlama işlemleri dijitalleştirme ve dijital korumayla eş zamanlı olarak yapılmaktadır. Dört kurum ise tanımlama işlemlerini dijitalleştirme ve dijital koruma programından sonra yaptığını belirtmiştir. Bu soruda diğer seçeneğini işaretleyen bir kurum projelerde dijitalleştirme programından sonra, kurum içi çalışmalarda ise dijitalleştirme programıyla eş zamanlı olarak tanımlama işlemini yaptığını ifade etmiştir. Bu durum söz konusu kurumda tanımlama işlemlerinde sabit bir uygulamanın olmadığını ve projelerde farklı çalışmaların yapıldığını ortaya koymaktadır. Bir kurum ise dijitalleştirilen kültürel miras ürünlerine yönelik herhangi bir tanımlama işlemi yapmadığını belirtmiştir.

Dijitalleştirme işlemleri ile birlikte yürütülen tanımlama süreçlerinde kimlerin görev aldığı da bir başka önemli konudur. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgulara göre kurumların yarıdan fazlasında (8 kurum) tanımlama işlemleri yalnızca uzman kurum personeli tarafından yapılmaktadır. Kurumlar ayrıca tanımlama işlemlerini tamamen hizmet alınan kuruma yaptırabilmekte ve bu çalışmaların denetimini üstlenebilmektedir. Araştırmada bu durumda olan dört kurum bulunmaktadır. İki kurum ise bütün tanımlama sürecini sadece hizmet alımı yoluyla gerçekleştirmektedir.

Tanımlama işleminde öne çıkan konulardan biri de kullanılan tanımlama standardıdır. Birden çok seçeneğin işaretlenmesine izin veren bir soruyla analiz edilen bu konudaki bulgulara göre; dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumların yarısının (7 kurum) tanımlama standardı olarak MARC (MAchine Readable Cataloging) standardını kullandığı görülmüştür. Beş kurum Dublin Core tanımlama standardını dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynakların tanımlanması için tercih ettiğini ifade etmiştir. Bunun dışında araştırmada, ObjectID ve IPTC (International Press Telecommunications Council) standartlarını kullanan birer kurum bulunmaktadır. Diğer yandan üç kurum ise belirli bir tanımlama standardı kullanmadığını belirtmiştir. İlgili bulgular değerlendirildiğinde kullanılan tanımlama standartlarında kurumların koleksiyonlarına göre birden fazla tanımlama standardı kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Dijitalleştirilen ve dijital koruma altına alınan kaynakların tanımlanmasında hangi özelliklerin öne çıkarılacağı, söz konusu kaynakların görünürlükleri açısından önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak yöneltilen çoktan seçmeli soruda, kurumların çoğunluğu (9 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki kaynakların tanımlanmasında kullanılacak özelliklerini belirlediğini belirtmiştir. Üç kurumdaki yöneticiler ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını belirtirken; iki kurumda dijitalleştirilen kaynaklara yönelik tanımlama alanları belirlenmemiştir. Araştırmada üstveri tasarımıyla ilgili olarak elde edilen bulgular ise dijitalleştirilen veya dijital koruma programındaki kaynaklar için koruyucu üstverilerin kurumlarda çoğunlukla (8 kurum) tutulduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda kurumların bir bölümünde (3 kurum) araştırmaya katılan yöneticilerin fikrim yok seçeneğini işaretlemeleri konuyla ilgili bilgi eksikliğini yansıtmaları açısından önemlidir. Üç kurumda ise kaynaklarla ilgili koruyucu üstveriler tutulmamaktadır.

Üstveri tasarımı ve bilgi kaynaklarının tanımlanması konusunda son olarak kurumların kullandıkları tanımlama alanlarının yeterliliğine yönelik değerlendirmeler Likert ölçekli bir soruyla analiz edilmiştir. Bulgulara göre kurumların çoğu (9 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarındaki kaynaklara yönelik tanımlama alanlarını yeterli bulmaktadır. Bu alanları tanımlama işlemlerinde kısmen yeterli bulan kurum sayısı dörttür. Bir kurum ise söz konusu alanları yetersiz bulmaktadır. Bu bulgular bir önceki bulgularla ilişkilendirildiğinde tanımlama alanlarını belirlemiş kurumlardaki yöneticilerin tanımlama alanlarını yeterli buldukları, bu alanları belirlememiş olan kurumlarda ise kısmen yeterli ve yetersiz görme eğiliminde oldukları ortaya çıkmaktadır.

Erişim Yönetimi

Tanımlama süreçleriyle ilgili bulguların ardından araştırmada kurumların dijitalleştirdikleri ya da dijital koruma programında kullandıkları materyallere yönelik erişim yönetimi uygulamaları incelenmiştir. Bu konuyla ilgili bulgularda kurumların bir kısmının (4 kurum) dijitalleştirme ve dijital koruma programındaki kaynakları web sayfası üzerinden erişime açtığı görülmüştür (Tablo 9). Tablo 9'daki bulguların dışında kurumlarda dijitalleştirilen bilgi kaynaklarına erişimde üyelik sistemi, kurum içerisinden ya da belirli bir bölge/yerleşke üzerinden erişime sunma gibi uygulamaların da gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili olarak diğer seçeneğini işaretleyen kurumlarda erişim yönetimi uygulamalarına paydaşlarla ve kurum içi birimlerle birlikte karar verildiği, bu doğrultuda kullanıcıların özelliklerine göre gruplandırılarak yetkilendirildiği belirtilmiştir. Bir kurumda ise erişim yönetimi uygulamalarının planlanma aşamasında olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 9. Erişim Uygulamaları

Erişim uygulamaları	f	%
Kullanıcılar her yerden kurumun web sayfası aracılığıyla bu kaynaklara erişebilirler.	4	28,6
Kullanıcılar kurumumuz sistemine üye olarak bu kaynaklara erişebilirler.	3	21,4
Kullanıcılar yalnızca kurum içerisinden bu kaynaklara erişebilirler.	2	14,3
Dijital kaynaklar dış kullanıcılara açılmamaktadır.	1	7,1
Kullanıcılar yalnızca belirli bir bölge/yerleşkede bu kaynaklara erişebilirler.	1	7,1
Diğer	3	21,4

Kurumların erişim yönetimi uygulamalarının ardından dijital kaynaklara yönelik politikalar, çoktan seçmeli bir soru ile değerlendirilmiştir. Buna göre, bulgularda kurumların yarısının sahip olduğu dijital kaynakların belirli bir bölümünü kullanıcı erişimine açtığı, belirli bir bölümünün de özel izinle kaynakları kullanıma sunduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 10). Bu durum kurumların koleksiyon bazında ya da bilgi kaynağının türüne göre farklı erişim politikaları uyguladıkları yönünde yorumlanabilir.

Tablo 10. Dijital Kaynaklara Yönelik Erişim Politikaları

Erişim politikaları	f	%
Kurumumuzdaki kaynakların bir kısmı kullanıcı erişimine açık, bir bölümü özel izin ile kullanıma sunulmaktadır.	7	50
Kurumumuzdaki bütün dijital kaynaklar kullanıcı erişimine açıktır.	5	35,7
Kurumumuzdaki kaynaklar yalnızca arşivleme amacıyla tutulmakta kaynaklara yalnızca kurum içi personel yetkilendirmelerle erişilmektedir.	1	7,1
Diğer	1	7,1

Erişimle ilgili süreçlerde kurumların kaynakları kullanıcıya sunarken benimsedikleri yaklaşımlar kullanıcı etkileşiminde önemli bir yere sahiptir. Bu konuyla ilgili olarak araştırmada elde edilen bulgular kurumların yarıdan fazlasının (8 kurum) herhangi bir ücretlendirme ya da kayıt sistemi kullanmaksızın kaynaklara erişim sağladığını göstermektedir. Diğer yandan kaynaklara erişimde belirli bir ücretlendirme sistemi kullanan kurum sayısı üçtür. Bunun dışında iki kurumda kullanıcılar sisteme üye olarak dijital kaynaklara erişebilmektedir. Bir kurum ise dijitalleştirme çalışmaları tamamlandığında kaynaklara bir ücret politikası ile erişim sağlanacağını belirtmiştir. Bulgulara göre kurumların bir bölümünün dijital kaynaklara erişimde herhangi bir erişim kısıtlaması uygulamadığı görülmektedir. Bu çerçevede kurumların erişim kısıtlamalarıyla ilgili farklı uygulamalarda buldukları anlaşılmaktadır.

Erişim yönetimi uygulamalarında kullanıcı etkileşiminin sağlanmasında kullanıcıya sunulan olanaklar da beklentilerin karşılanma düzeyiyle doğrudan etkilidir. Bu kapsamda araştırmada kurumların dijital kaynaklara erişim uygulamalarında kullanıcılara hangi

olanakları sundukları çoktan seçmeli bir soru ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Dijital Kaynaklara Erişim Uygulamalarında Kullanıcılara Sunulan Olanaklar

Erişim uygulamalarında kullanıcılara sunulan olanaklar	f	%
Kaynağın bibliyografik künyesinin gösterimi	12	85,7
Kaynağın elektronik ortamda görüntülenmesi	12	85,7
Kaynağın elektronik ortam üzerinden çıktısının alınması	8	57,1
Kaynağın belirli bir formatta bilgisayara indirilmesi	9	64,3
Kaynağın yeniden kullanımı	6	42,9
Diğer	2	14,3

Tablo 11'deki bulgulara göre kurumların büyük bir bölümü dijital kaynakların bibliyografik künyesini ve kaynağın görüntüsünü kullanıcılara sunmaktadır (12 kurum). Diğer taraftan kurumların yarısından fazlası (sekiz kurum) bu kaynakların elektronik ortam üzerinden çıktısının alınmasına izin vermektedir. Dokuz kurum dijital kaynağın belirli bir formatta bilgisayara indirilmesine olanak tanıdığını belirtmiştir. Konuyla ilgili bulgulardan kurumların dijital kaynakların kayıt altına alınması ile ilgili konularda erişime izin verme oranlarının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada kurumların erişim yönetimi uygulamalarının başarımının ölçümüne yönelik veri sağlayan kayıtlarla ilgili olarak da değerlendirmeler yapılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak kurumların tamamı dijital kaynakların kullanım istatistiklerini tuttuklarını dile getirmiştir.

Dijital kaynakların kullanım haklarına yönelik bildirimler bu kaynakların kullanım koşullarıyla ilgili olarak kullanıcılara bilgi vermesi açısından önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak araştırmada elde edilen bulgular Tablo 12'de sunulmaktadır.

Tablo 12. Kullanım Haklarıyla İlgili Bilgilendirmeler

Kullanım hakkı bilgilendirmesi şekli	f	%
Genel olarak koleksiyonla ilgili web sayfamızda	6	42,9
Kullanıcılar kuruma geldiklerinde bu bilgilendirmeyi yapıyoruz	5	35,7
Her kayıt için ayrı bir şekilde tanımlama alanlarında	1	7,1
Bu konuda bir bilgilendirmemiz bulunmuyor	1	7,1
Planlama aşamasında	1	7,1

Tablo 12'deki bulgulara göre, kurumlar dijital kaynaklara yönelik olarak kullanım haklarıyla ilgili bilgilendirmeleri genel bir bildirimle web sayfası üzerinden ya da kullanıcılar kuruma geldiklerinde yüz yüze iletişimle yapmaktadır. Bu konuda kayıt bazında

bilgilendirme yapan bir kurumun bulunması kurumların konuyla ilgili farkındalıklarının düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca Tablo 12'deki bulgularda haklarla ilgili tanımlama alanlarının yalnızca bir kurum tarafından kullanılması, tanımlama standartlarında yer alan bu alanların kurumların çoğunluğu (13 kurum) tarafından zorunlu tutulan alanlar olmadığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda söz konusu alanların Europeana Veri Modeli (Europeana Data Model – EDM) gibi modellerde uluslararası platformlarda görünürlük için zorunlu alan olarak tanımlanması araştırmadaki kurumların önemli bir bölümünün konuyla ilgili eksikliklerinin olduğunu göstermektedir (Europeana, 2016, s. 40). Ayrıca alanyazındaki çalışmalarda da kaynakların sahiplik bilgilerinin ve kullanıcıların keşfedebileceği bütün bilgilerin bibliyografik künyelerde yer alması gerektiği vurgulanmaktadır (Kupfer ve O'Donovan, 2011). Buna göre, Tablo 12'deki bulgulardan da hareketle kurumların dijital bilgi kaynakları için ürettikleri bibliyografik künyelerde eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuçlandırma ve Sürdürülebilirlik Adımlarına İlişkin Bulgular

Bulguların üçüncü kısmında kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma ile ilgili uygulamalarının sonuçlandırılması ve bu uygulamaların devamlılığının sağlanması ile ilgili unsurların analizine yer verilmektedir. Bu kapsamda sunulan bulgular, depolama ve uzun süreli koruma uygulamaları, yaygınlaştırma, iş birliği ve tanıtım ile etki değerlendirmesine yönelik süreçleri ortaya koymaktadır.

Depolama ve Uzun Süreli Koruma Uygulamaları

Depolama ve uzun süreli koruma uygulamaları kapsamında ilk olarak, kurumların kaynakların orijinallerinin kullanımına izin verip vermedikleri analiz edilmiştir. Buna göre, dijitalleştirilen kaynakların orijinalleri kurumların yarısı tarafından kısıtlı/özel izinli olarak kullanıma sunulmaktadır. Üç kurum kaynakların orijinallerini doğrudan kullanıma açarken, dört kurum orijinal kopyaların kullanımına izin vermemektedir. Bu doğrultuda kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında korumaya yönelik amaçları öne çıkmaktadır. Bulgular ayrıca kurumların orijinal kaynakların kullanımında dijital kaynaklara göre daha katı bir tutumda oldukları şeklinde de yorumlanabilir.

Bulgulara göre kurumlar çoğunlukla (10 kurum), dijital kaynakların orijinal kopyaları için özel saklama koşulları oluşturmaktadır. Bu durum kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinde kullandıkları kaynaklarda öncelik olarak özel koruma gerektirecek kaynakları seçtiklerini ortaya koymaktadır. Kurumların ikisi bütün koleksiyonunu özel saklama koşullarında, ikisi ise diğer kaynaklarla birlikte özel bir saklama koşulu uygulamaksızın depoladığını belirtmiştir. Bu bağlamda kurumlarda kaynakların özel saklama koşullarında tutulması eğiliminin dijital ortama aktarılan kaynakların genellikle yazma eser olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Kurumların çoğu fiziksel depolama koşullarını yeterli görmektedir (9 kurum). Fiziksel depolama koşulları üç kurumda kısmen yeterli düzeydedir. Bu koşullar iki kurumda ise yetersizdir. Araştırmada kurumların dörtte üçünden fazlası (11 kurum) birden fazla formatta dijital kopya üretmektedir. Sadece tek formatta dijital kopya üreten üç kurumdan ikisi üniversite kütüphanesi, biri ise koruma/arşivleme amacıyla dijitalleştirme yapan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüdür. Kurumların genellikle birden fazla formatta çıktı üretmeleri hem erişim hem de koruma amacına yönelik girişimlerde bulduklarını göstermektedir. Bu kapsamda birden fazla formatta çıktı oluşturma dijitalleştirme çalışmalarının aynı kaynaklar için tekrarlanmamasında, insan gücünün ve mali kaynakların etkin kullanılmasında önemlidir. Diğer taraftan tek formatta kayıt üreten kurumlarda aynı kaynakların tekrar dijitalleştirilmesine ihtiyaç duyulma ihtimali bulunmaktadır.

Bulgulara göre, 10 kurum elektronik ortamdaki depolama ile ilgili bir sorun yaşamamaktadır. Kurumların depolama süreçlerinde sorun belirtmemelerinde dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının altyapısını yeni oluşturmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Depolama ve uzun süreli koruma konusunda sorun yaşayan dört kurum bulunmaktadır. Bu sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sunucu ve altyapı sistemlerinin yetersizliği, DVD ve disklerde kapasite yetersizlikleri ve güvenlik sorunları ve bu unsurların yönetimi,
- Dijital kaynaklara yönelik teknik açıdan erişim sorunları,
- Fiziksel alanların yetersizliği,
- Dijital kaynakların ömrünün tespit edilememesi,
- Dijital ortamda disklere ya da DVD, CD gibi ortamlara depolanan kaynakların teknolojik ortam eskimesi/bozulması ya da donanım eskimesinden dolayı kaybolması,

Depolama alanlarının hem fiziksel hem de elektronik olarak hızlı bir şekilde yetersiz hale gelmesi,

- Dijital ortama aktarılan kaynakların yedeklenmesine yönelik belirsizlikler.

Depolama ve uzun süreli koruma uygulamalarında kurumların yaşadıkları sorunların bir kısmının sürdürülebilirlikle ilgili kaygılardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital koruma rehberlerinde dijital kopyaların farklı yerlerdeki sunucularda yedeklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (IFLA, 2015). Bu konuda kurumlarda belirsizliklerin olması kurumların eksikliklerini göstermektedir.

Araştırmadaki bulgulara göre göç ettirme, öykünme, dijital arkeoloji gibi dijital koruma teknikleri kurumların büyük çoğunluğu tarafından (13 kurum) kullanılmamaktadır. Kurumların dijital koruma uygulamalarındaki farkındalıklarının düşük olduğu ve programlarda dijital koruma tekniklerine çok fazla yer verilmediği

anlaşılmaktadır. Bu noktada elde edilen sonuçların alanyazında belirtilen sorunlarla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Lopatin, 2006). Diğer taraftan kurumların dijital koruma tekniklerini kullanmamaları, ISO 27001 standardına sahip olan iki kurum dışındaki diğer kurumların konuyla ilgili acil durum ya da felaket planlamalarının ve politikalarının da olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum araştırmadaki kültürel bellek kurumlarında dijital koruma tekniklerinin kullanımı konusunda eksikliklerin olduğunu göstermektedir.

Kurumlar elektronik ortamdaki depolama olanaklarını çoğunlukla (8 kurum) yeterli görmektedir. Bunun yanı sıra depolama olanaklarını kısmen yeterli gören kurum sayısı beştir. Bir kurum ise bu soruya yanıt vermemiştir. Bu bulgular yaşanan sorunlarla ilişkilendirildiğinde mevcut durumda yeterli görülen depolama olanaklarının ilerleyen dönemlerde yetersiz hale gelebileceğine bir başka deyişle sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kaygıların yaşandığını söylemek mümkündür.

Yaygınlaştırma, İş Birliği ve Tanıtım

Araştırmada yaygınlaştırma, iş birliği ve tanıtım etkinliklerinde kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma programlarında iş birliğinde bulunup bulunmadıkları da analiz edilmiştir. Bu doğrultuda kurumların neredeyse tamamının (13 kurum) iş birliği yaparak dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerini yönettiği ortaya çıkmıştır. Bu iş birlikleri genellikle (12 kurum) hizmet alımı yoluyla bir başka kurumla çalışma şeklindedir. Bunun dışında mali kaynak sağlama amacıyla iş birliğinde bulunan iki kurum bulunmaktadır. Üç kurum ise Avrupa Dijital Kütüphanesi Europeana'ya kayıt aktarımı için iş birliğinde bulunmuştur. Bulgulara göre kurumların iş birliklerinde genellikle dijitalleştirme ve dijital koruma programının yürütülmesi öncelikli olarak görülmektedir. Araştırmada üç kurumun Europeana'ya kayıt aktarımı için iş birliğinde bulunması bu kurumların tanıtım ve yaygınlaştırma amacıyla da iş birliğinde bulduklarını göstermektedir. Ayrıca kurumların birden çok amaca yönelik iş birliğinde buldukları bulgularda ortaya çıkan bir diğer noktadır.

Yaygınlaştırma ve tanıtım uygulamaları kapsamında kurumların yarısı (yedi kurum) bülten, basın duyurusu, konferans, panel ve çalıştay gibi etkinlikler düzenlemektedir. Diğer yandan 5 kurum herhangi bir tanıtım etkinliğinde bulunmazken, iki kurum bu etkinlikleri gelecekte yapmayı planladığını belirtmiştir. Bu durum yapılan çalışmaların görünürlüğü ve kullanıcılarda konuyla ilgili farkındalığın oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda yaygınlaştırma ve tanıtım uygulamasında bulunmayan kurumların olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Kurumların üçü Europeana ve benzeri platformlarda yer almaktadır. Söz konusu bulgular, kurumların bazılarının konuyla ilgili farkındalıklarının diğerlerine göre nispeten daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Etki Değerlendirmesi

Araştırmada son olarak, kurumların dijital materyallerin kullanımına yönelik bir değerlendirme çalışmasında bulunup bulunmadıkları ele alınmıştır. Bulgulara göre, 11 kurum (%79) dijital koleksiyonlarına yönelik etki değerlendirmesi çalışması yapmaktadır. Bu çalışmaların türlerine yönelik bulgular Tablo 13'te verilmiştir. Tablo 13'e göre kurumlar değerlendirme çalışmalarında çoğunlukla elektronik kullanım istatistikleri ve kullanıcı sayılarının analizi gibi nicel değerlendirmelere yer vermektedir. Alanyazında nicel analizlerin yapılması dijitalleştirme ve dijital koruma programlarının geleceği için önemli görülmektedir (Lee, 2001).

Tablo 13. Etki Değerlendirmeleri

Değerlendirme Türleri	f	%
Elektronik kullanım istatistikleri	11	79
Kullanıcı sayılarının analizi	9	64,3
Fiziksel kullanım analizleri	5	35,7
Kullanıcı araştırması (anket, görüşme, gözlem gibi)	3	21,4
Herhangi bir değerlendirme çalışması yapılmamaktadır.	3	21,4

Tablo 13'te sunulan bulgulardan kurumların bir bölümünde değerlendirme işlemleri yapılmamakta ya da nitel analizlere daha az yer verildiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili rehberlerde nitel değerlendirmelerin yapılmasının daha zor olduğu belirtilmekte, bu analizler nicel değerlendirmelere göre daha önemli bulunmaktadır (IFLA, 2015). Bu doğrultuda etki değerlendirmesi çalışmalarında nitel analizlerin yapılmaması dijitalleştirme ve dijital koruma çalışmalarının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyebilecek bir durumdur.

Sonuç ve Öneriler

Kültürel miras ürünlerinin yönetimi birden çok alanla bağlantılı karar verme ve uygulama süreçlerini içermektedir. Bu noktada, bellek kurumları yasal ve idari düzenlemeler, kurumsal politikalar, teknolojik gelişmeler ve kullanıcı beklentileri doğrultusunda girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler içerisinde kültürel miras ürünlerinin dijital ortama aktarılması ve bu ürünlerin dijital ortamda kalıcılığının sağlanması önemli bir yer tutmaktadır. Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları olarak adlandırılan bu işlemler, kültürel bellek kurumlarının toplumsal boyutta amaçlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ancak, bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde birçok sorun yaşanabilmekte, kurumlar mali ve idari açıdan çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Özellikle, bazı kültürel miras ürünlerinin doğası gereği bir daha kullanılmama riskinin bulunması, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede dijitalleştirme ve dijital koruma

uygulamalarının önceden planlanması, kültürel bellek kurumlarının ilgili süreçleri daha etkin yönetmelerini sağlayabilir.

Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik 14 kurumda gerçekleştirilen anketle elde edilen verilere göre, kurumların karar verme ve planlama süreçlerinde kurum çalışanlarının görüşlerinin önemli bir etkisi vardır. Altyapıyla ilgili konularda ve otomasyon sistemi alımında ise kurum dışı uzman görüşü, benzer uygulamaların analizi gibi kurum dışı kaynaklara başvurulduğu görülmektedir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik ihtiyaçların ilk ortaya çıkış yılı 1997’dir. Ancak, kurumların günümüzde de dijitalleştirme uygulamalarında bulunmaları ve konuyla ilgili devam eden projelerinin olması, dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının süreklilik gösteren uygulamalar olduğunu gösteren sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Bu sonuçlar ayrıca, kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında deneyim olarak da farklı düzeylerde olduklarını yansıtmaktadır.

Araştırma sonuçları dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik politika belgelerinin süreçlerle ilgili ihtiyaç duyulan belgeler olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar ayrıca, mali kaynaklar açısından bazı kurumların dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına sürekli kaynak ayırdıklarını gösterirken, bazı kurumların ise ihtiyaç halinde kaynak ayırdıklarını göstermektedir. Bu çerçevede araştırma, bazı kurumların konuyu mali açıdan sürdürülebilir görmediklerini ortaya koymaktadır.

Dijitalleştirme uygulamasının önemli adımlarından biri olan seçim ve ayıklama sürecinde bazı kurumların herhangi bir seçim ve ayıklama sürecine girmemesi veya bu uygulamaların doğrudan hizmet alımında bulunulan kuruma bırakılması bu kurumlarda dijitalleştirme uygulamalarının bir tarama süreci olarak algılandığını göstermektedir. Araştırmadaki bazı kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarından sorumlu birimlerin kurulması ise, kurumsal yaklaşımlar açısından konuyla ilgili süreklilik yaklaşımı taşıyan girişimlerin de olduğunu ortaya koymaktadır.

Kurumlardaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik eğitimlerde proje odaklı eğitim faaliyetleri öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda bazı kurumlarda belirli dönemlerde eğitimler uygulanarak personelin konuyla ilgili bilgi ve beceri düzeylerinin artırılması hedeflenmektedir. Ancak, bazı kurumlarda sadece proje kapsamındaki iş süreçlerinin yürütülmesine, bir başka deyişle, dönemlik ihtiyaca yönelik eğitimler düzenlenmektedir. Bu durum, önceki sonuçlara benzer şekilde kurumlarda dijitalleştirme ve dijital koruma süreçlerinin sürdürülebilir olarak algılanmadığını yansıtmaktadır.

Kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında telif haklarıyla ilgili sonuçlar, bu konunun kurumların dijitalleştirme uygulamasında kullanacakları kaynakların seçiminde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra sonuçlar, kurumların telif hakkı uygulaması olarak ücret ödeme, izin alma ile yasal ve idari düzenlemeler doğrultusunda hareket ettiklerini göstermektedir. Diğer taraftan araştırmada dijital kaynaklara yönelik tanımlama alanlarında kullanım haklarıyla ilgili yönlendirmelere yer verilmesi yolunun çok fazla tercih edilmediği ortaya çıkmıştır. Ancak kullanım haklarıyla ilgili bildirimlerin bibliyografik künye bazında verilmesi uluslararası platformlar tarafından istenen bir gerekliliktir.

Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında kurumların hazırladıkları teknik yönergelerin içeriğine yönelik sonuçlar mobil platformlarla uyumluluk, yazılımlar ve harmanlama/karşılıklı işlerlik protokolleriyle ilgili konuların daha az ele alındığını göstermiştir. Bu durum kültürel bellek kurumlarının dijital kültürel miras ürünlerinin erişilebilirliği ve görünürlüğüyle ilgili konularda iyileştirmelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Sonuçlar ayrıca dijital ortama aktarılan materyallerin tanımlanması süreçlerinde dijitalleştirme uygulamalarıyla bütünlük bir işleyişte olmayan kurumların olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuçlara göre kültürel bellek kurumlarının dijital kaynakların erişim yönetimi uygulamalarında birden çok unsurun etkisi bulunmaktadır. Bu uygulamalar kurumdan kuruma değiştiği gibi kurum içerisinde koleksiyon bazında da değişiklik gösterebilmektedir. Uygulamalardaki bu farklılıklara paydaşlarla ilişkiler, kurum içi düzenlemeler, dijitalleştirme projesinin amaç ve kapsamı gibi unsurlar neden olabilmektedir.

Kültürel bellek kurumlarında sürdürülebilirlik kapsamında yer alan ilk bileşen uzun süreli koruma uygulamalarıdır. Bu kapsamda kurumların kaynakların orijinallerini kullandırma uygulamaları farklılık göstermektedir. Bazı kurumlar izinli ya da doğrudan kullanıma izin verirken, bazı kurumlar ise orijinal kaynağı kullanıma sunmamaktadır. Bununla birlikte, kurumlar genellikle birden fazla amaca yönelik kopya üretmekte ancak dijital koruma tekniklerini kullanmamaktadır. Bu nedenle de dijital bilginin kaybolması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Yaygınlaştırma, iş birliği ve tanıtım faaliyetlerinde ise kurumların iş birliklerinin hizmet alımı ve Europeana gibi platformlara kayıt aktarımı şeklinde geliştiği anlaşılmaktadır. Erişilebilirlikle ilgili bir adım olarak değerlendirilebilecek Europeana platformuna Türkiye'den sadece üç kurumun kayıt aktardığı bilinmektedir. Ancak bazı kurumlardan aktarılan kayıtların yalnızca tanımlama bilgileri Europeana'da yer almakta, kayıtlara ulaşmayı sağlayacak bağlantılar çalışmamakta ve küçük görseller görüntülenememektedir. Bu doğrultuda tanımlama kalitesinde ve teknik konularda eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bölümde verilen sonuçlardan hareketle çalışmanın "Türkiye'de kültürel mirasın dijitalleştirilmesine büyük ölçekte katkı sağlamış ve yayımlanmış bilgi politikası belgeleri olarak da kabul edilen strateji ve eylem planlarında, kültürel miras ürünlerinin yönetimi

kapsamında sorumluluğu olduğu ifade edilen kurumlara bağlı bellek kurumlarındaki dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarında zaman zaman sürdürülebilirlik gösterecek yaklaşımların dışına çıkılmaktadır” şeklindeki hipotezi doğrulanmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde Türkiye’de kültürel bellek kurumlarının dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Öncelikle kurumlar dijitalleştirme ve dijital koruma politikası modelindeki bölümleri ve bileşenleri de kapsayan yazılı bir politika geliştirmeli ve bu politikayı belirli zaman aralıklarında gözden geçirmelidir. Geliştirilen bu politika kurumdaki diğer ilgili olabilecek politikalarla ilişkilendirilmelidir.
- Kültürel bellek kurumlarında kültürel miras ürünlerinin korunmasının ve erişilebilirliğinin etkinliği için dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları kullanıcı merkezli ve sürdürülebilir bir yaklaşımla yürütülmelidir. Politikaların oluşturulmasında da bu yaklaşım göz önüne alınmalıdır.
- Dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamaları bütünsel bir bakış açısıyla planlanmalı, kurumun tüm birimleriyle birlikte yasal düzenlemelere uygun kurum kültürü ve kimliğini temsil edecek yaklaşımlarda bulunulmalıdır.
- Politika belgeleri uygulamalara temel oluşturan belgeler olarak görülmeli ve dijitalleştirme ve dijital korumaya yönelik uygulamalar politika belgesine göre belirlenmelidir.
- Kültürel bellek kurumları diğer politikalarla birlikte benimsedikleri ilkeleri ve uygulamaları web sayfaları gibi platformlarda yayınlamaya hizmet verdikleri her konuyla ilgili yaklaşımlarını kullanıcılarıyla paylaşmalıdır.

Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarına yönelik politikaların yapılandırılması bu süreçlerde sorun yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Ancak belirli bir politikaya göre hareket edilmesinin daha az sorun yaşanmasını ve kurumsallaşmayı sağlayacağını göz önünde bulundurmak gerekir.

Kaynakça

- III. Milli Arşiv Şûrası. (2017). *Komisyon raporları*. <http://kultursurasi.kulturturizm.gov.tr/TR,175968/komisyon-raporlari.html> adresinden erişildi.
- Assmann, J. (1992) *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Beck
- Assmann, J. (2008). Communicative and cultural memory. A. Erll ve A. Nünning (Eds) *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* içinde (s.109-118). Berlin: Walter de Gruyter. http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf adresinden erişildi.

- Assmann, J. ve Czaplicka, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, 65, 125-133.
- Astle, P. J. ve Muir, A. (2002). Digitization and preservation in public libraries and archives. *Journal of Librarianship and Information Science*, 34(2), 67-79.
- Atılğan, D. (2001). Yazma eserlerin bilgisayar ortamına aktarılması ve hizmete sunulması: DTCF Kütüphanesi deneyimi. E. Özarslan (Haz.) *Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı* içinde (s.155-159). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Atılğan, E. (2015). *Örnekleme yöntemleri*. <http://emreatilgan.com/wp-content/uploads/2015/02/Ders6-%C3%96rnekleme-Y%C3%B6ntemleri.pdf> adresinden erişildi.
- Beagrie, N. (2004). The Continuing access and digital preservation strategy for the UK Joint Information Systems Committee (Jisc). *D-Lib Magazine*, 10(7/8). <http://www.dlib.org/dlib/july04/beagrie/07beagrie.html> adresinden erişildi.
- Bašić, J., Hasenay, D. ve Krtalić, M. (2010, 25-27 Ocak). What is worth of digitizing: The selection criteria. *BOBCATSSS 2010 Conference: Bridging the digital divide: libraries providing access for all?* konferansında sunulan bildiri. Parma: Università degli Studi di Parma. <http://dspace-unipr.cineca.it/handle/1889/1283?mode=full> adresinden erişildi.
- Bikmen, N. (2013). Collective memory as identity content after ethnic conflict: An exploratory study. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 19(1), 23-33. doi: 10.1037/a0031472
- Bilgi kaynaklarının sayısallaştırılmasında standartlar ve işbirliği çalıştayı. (2010). http://www.istanbulkutuphaneci.org/sites/default/files/SONUC_BILDIRGESI.pdf adresinden erişildi.
- Chapman, S. (2000). Considerations for project management. M. Sitts (Yay. Haz.), *Handbook for digital projects: A management tool for preservation and access* içinde Andover: Northeast Document Conservation Center. <http://www.nedcc.org/assets/media/documents/dman.pdf> adresinden erişildi.
- Consultative Committee for Space Data Systems. (2012). *Reference Model for Open Archival Information System (OAIS)*. Washington, DC: CCSDS Secretariat
- Çakmak, T. (2016). *Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikaları: Bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çakmak, T. ve Yılmaz, B. (2012a). Türkiye’de kültürel bellek kurumlarındaki dijitalleştirme çalışmalarının düşünce özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 418-436. <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/77/73> adresinden erişildi.
- Çakmak, T. ve Yılmaz, B. (2012b). Overview of the digitization policies in cultural memory institutions in Turkey. S. Kurbanoğlu, Y. Tonta, U. Al, P. Lepon Erdoğan, N. Özenç Uçak (Yay. Haz.). *E-Bilim ve Bilgi Yönetimi: 3. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu bildiriler* içinde (s. 146-154). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Dağıstan Özdemir, M. Z. (2005). Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. *Planlama*, 1, 20-25. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/f468c873a32bb06_ek.pdf adresinden erişildi.
- Dalbello, M. (2004). Institutional shaping of cultural memory: Digital library as environment for textual transmission. *Library Quarterly*, 74(3), 265-299. <http://eprints.rclis.org/6707/> adresinden erişildi.

- Deegan, M. ve Tanner, S. (2002). *Digital futures: Strategies for the information age*. Londra: Library Association Publishing.
- Depeli, G. (2010). Görsellik ve kültürel bellek ilişkisi: Göçmenin evi. *Kültür ve İletişim*, 13(2), 9-39. http://www.ilefarsiv.com/ki/gorsel/dosya/1306411759ki_03.pdf adresinden erişildi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006a). *Bilgi toplumu stratejisi (2006-2010)*. Ankara Devlet Planlama Teşkilatı. http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060500_BilgiToplumuStratejisi.pdf adresinden erişildi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). *Bilgi toplumu stratejisi eylem planı (2006-2010)*. Ankara Devlet Planlama Teşkilatı. <http://www.bilgitoplumustratejisi.org/download/docfile/8a3247663bd29634013bdda7dc780001> adresinden erişildi.
- Digital Curation Center. (2014). *DCC curation lifecycle model*. <http://www.dcc.ac.uk/resources/curation-lifecycle-model> adresinden erişildi.
- Digitize. (2013). *Merriam-webster*. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/digitize> adresinden erişildi.
- Erll, A. (2008). Cultural memory studies: An introduction. A. Erll ve A. Nünning (Eds). *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook* içinde (s.1-11) Berlin: De Gruyter. <http://www.let.leidenuniv.nl/pdf/geschiedenis/cultural%20memory.pdf> adresinden erişildi.
- Europeana. (2016). *Europeana data model: Mapping guidelines v2.3*. http://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/EDM_Documentation/EDM_Mapping_Guidelines_v2.3_042016.pdf adresinden erişildi.
- Fabunmi, B. A., Paris, M. ve Fabunmi, M. (2006). Digitization of library resources: Challenges and implications for policy and planning. *International Journal of African & African American Studies*, 5(2), 23-36. <https://ojs.siue.edu/ojs/index.php/ijaaas/article/viewFile/80/142>. adresinden erişildi.
- Granger, S. (2000). Emulation as a digital preservation strategy. *D-Lib Magazine*, 6(4). www.dlib.org/dlib/october00/granger/10granger.html adresinden erişildi.
- Hjerpe, R. (1994). A framework for the description of generalized documents. *Advances in Knowledge Organization*, 4, 173-180. http://www.academia.edu/3044416/A_framework_for_the_description_of_generalized_documents adresinden erişildi.
- Hjørland, B. (2000). Documents, memory institutions and information science. *Journal of Documentation*, 56(1), 27-41. doi: 10.1108/EUM0000000007107
- Hughes, L. M. (2004). *Digitizing collections: Strategic issues for the information manager*. Londra: Facet Publishing.
- International Federation of Library Associations. (2002). *Guidelines for digitization projects: For collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives*. Den Haag: IFLA. <http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf> adresinden erişildi.
- International Federation of Library Associations. (2015). *Guidelines for planning the digitization of rare book and manuscript collections*. Den Haag: IFLA.

- Jonker, G. (1995). *The topography of remembrance: The dead, tradition and collective memory in Mesopotamia*. Leiden: Brill.
- Kaiku, T. S. W. ve Puipui, V. (2012). Political, cultural and professional challenges for digitization and preservation of government information in Papua New Guinea: An overview. L.Duranti ve E. Shaffer (Yay. Haz.). *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation: An International Conference on Permanent Access to Digital Documentary Heritage conference proceedings* içinde (s. 431-438). Vancouver: UNESCO. http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/VC_Kaiku_Puipui_27_C_1120.pdf adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *2014-2018 Bilgi toplumu stratejisi eylem planı (taslak)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. <http://www.bilgilotlumstratejisi.org/tr/doc/8a94819842e4657b01464d5025b80002> adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi eylem planı*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. <http://www.bilgilotlumstratejisi.org/tr/doc/8a9481984680deca014bea4232490005> adresinden erişildi.
- Kalms, B. (2012). *Guidance digitisation: A strategic approach for natural history collections*. Canberra: ALA. <http://www.ala.org.au/wp-content/uploads/2011/10/Digitisation-guide-120326.pdf> adresinden erişildi.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (15. bs.) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kupfer, S. ve O'Donovan, A. (2011). Digitization and digital preservation of government information. P. Garvin, (Yay. Haz.). *Government information management in the 21st century: International perspectives* içinde (s.39-54). Farnham: Ashgate Publishing.
- Küçük, M. E. ve Alır, G. (2003). Dijital koruma (arşivleme) stratejileri ve bazı uygulama örnekleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(4), 340-356. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/299/291> adresinden erişildi.
- Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete*, (25074, 9 Nisan 2003a).
- Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete* (25328, 26 Aralık 2003b).
- Lee, S. (2001). *Digital imaging: A practical handbook*. New York, NY: Neal-Schuman.
- Liu, Y.Q. (2004). Best practices, standards and techniques for digitizing library materials: A snapshot of library digitization practices in the USA. *Online Information Review*, 28, 338-345. doi: 10.1108/14684520410564262
- Lopatin, L. (2006). Library digitization projects, issues and guidelines. *Library Hi Tech*, 24(2), 273-289. doi: 10.1108/07378830610669637
- Manžuch, Z. (2009). Archives, libraries and museums as communicators of memory in the European Union projects. *Information Research*, 14(2). <http://www.informationr.net/ir/14-2/paper400.html> adresinden erişildi.

- Manžuch, Z. ve Knoll, A. (2005). *Analysis of research activities and requirements of the national libraries of the new EU member states*. http://digit.nkp.cz/CDMK/telmemor_final_July2005DFCorr.pdf adresinden erişildi.
- Matusiak, K. K. ve Johnston, T. K. (2012). Digitization as a preservation strategy: Saving and sharing the American Geographical Society Library's historic nitrate negative images. L. Duranti ve E. Shaffer (Yay. Haz.). *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation: An International Conference on Permanent Access to Digital Documentary Heritage conference proceedings* içinde (s. 1173-1188). Vancouver: UNESCO.
- Memory institution. (2013). *Wikipedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Memory_institution adresinden erişildi.
- Milli Arşiv Kanunu Tasarısı. (t.y.). <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kanuntasarilari/milli%20arsiv/milli%20arsiv%20kanunu.doc> adresinden erişildi.
- Milli Kütüphane. (2011a). *Türkiye yazmaları toplu kataloğu*. <http://www.mkutup.gov.tr/menu/37> adresinden erişildi.
- Milli Kütüphane. (2011b). *Projeler*. <http://www.mkutup.gov.tr/menu/12> adresinden erişildi.
- Ministry of Culture of the Republic of Croatia. (2006). *National programme of digitisation of archival, library and museum holdings*. Ministry of Culture of the Republic of Croatia: Zagreb
- Odabaş, H. (2013, Ekim). *Yazma eserlerin kataloglanmasında ve sayısallaştırılmasında nitelik*. Milletlerarası El Yazmaları Toplantısı, İstanbul'da sunulan bildiri. <https://odabashuseyin.files.wordpress.com/2011/04/yazma-eserlerin-kataloglanmasinda-ve-sayisallac59ftirilmasinda-nitelik.docx> adresinden erişildi.
- Odabaş, Z. Y., Odabaş, H., ve Polat, C. (2010). The Ottoman manuscripts and the projects of digitizing the manuscripts in Turkey. *Sofia 2008: Globalization and the Management of Information Resources*, içinde (s.482-491). Sofya: University of Sofia.
- Özmen, A. (2006). Örneklem. A. F. Yüzer (Yay. Haz.), *İstatistik* içinde (s.167-194). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Proctor, T. (2003). *Pazarlama araştırmasının temelleri*. (İ. Er , Çev.), İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Smith, C. (2006). *Digitization of special collections: Impacts and issues a literature review*. http://www.carolsmith.us/downloads/663_digofspecialcoll.pdf adresinden erişildi.
- T. C. Başbakanlık. (2015). *64. Hükümet 2016 yılı eylem planı: İcraatlar ve reformlar*. <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.hukümet-eylem-planı-kitap.pdf> adresinden erişildi.
- Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, T. C. Resmi Gazete (17863, 9 Kasım 1982).
- TS 13298. (2009). *Elektronik belge yönetimi*. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim İhtisas Grubu Türk Standartları Enstitüsü.
- United Nations. (2009). *Record-keeping requirements for digitization*. https://archives.un.org/sites/archives.un.org/files/Standard_RKreqfor%20digitisation3.pdf adresinden erişildi.
- University of California, Los Angeles Library. (2013). *The case for digitization*. <http://digital.library.ucla.edu/about/planning/digitize.html> adresinden erişildi.

- Valm, T. (2007). *The role of cultural memory institutions in knowledge society*. <http://www.docstoc.com/docs/40309770/THE-ROLE-OF-CULTURAL-MEMORY-INSTITUTIONS-IN-KNOWLEDGE-SOCIETY> adresinden erişildi.
- Van Garderen, P. (2007). *Information as an object*. <http://archivemati.ca/2007/02/05/information-as-an-object/> adresinden erişildi.
- Vancouver Declaration*. (2012). *UNESCO/UBC Vancouver declaration*. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/unesco_abc_vancouver_declaration_en.pdf adresinden erişildi.
- Wamukoya, J. ve Mutula, S. M. (2005). E-records management and governance in East and Southern Africa. *Malaysian Journal of Library and Information Science*, 10(2), 67-83. doi: 10.1177/0266666907084765